

OUD HOORN

KWARTAALBLAD VAN DE VERENIGING OUD HOORN

12e jaargang nr.2 juni 1990

C. P. K. v. d. V. d. V.

Oostindisch Huis en Staate Logement.

— tot Bavin —

3927.

L. h.

Kwartaalblad van de Vereniging 'Oud-Hoorn'.

Losse nummers, voorzover voorradig verkrijgbaar tegen betaling van f 5,— per stuk voor leden en f 7,50 voor niet-leden bij het verspreidingsadres.

Bestuur: J. M. Baltus, voorzitter
A. de Graaf, vice-voorzitter
A. G. F. van Weel, secretaris
mw. E. Millenaar, 2e secretaris
W. L. van der Waal, penningmeester

leden: Y. J. Hangelbroek
L. P. M. Hoogeveen (archivaris)
A. Boezaard
mw. L. Rensema-Brevet

Secretariaat: Postbus 346, 1620 AH HOORN

Contributie „Oud-Hoorn”: minimaal f 25,— per jaar, inclusief toezending van het kwartaalblad.

Lidmaatschap voor het leven door:

- een éénmalige bijdrage van minimaal f 700,—, indien het lid 45 jaar of ouder is, of door
- een éénmalige bijdrage van minimaal f 500,— indien het lid 55 jaar of ouder is.

Giro 21 44 888 t.n.v. Penningmeester Ver. 'Oud-Hoorn'
Postbus 346
1620 AH HOORN

Redactiecommissie:

J. L. N. Dijkstra
L. P. M. Hoogeveen
R. de Knegt
H. W. Saaltink
Femke Uiterwijk

Redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn, tel. 1 71 17

Opgave nieuwe leden:

F. Uiterwijk
Groote Oost 98
1621 BZ HOORN
tel. 02290 - 1 02 20

Archiefdienst Westfriese Gemeenten:

Het streekarchief is gevestigd in het Stadhuis van Hoorn, Nieuwe Steen 1,

tel. 3 12 34.

Postadres: Archiefdienst Westfriese Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m vrijdag van 9.00-17.00 uur. Avondopenstelling elke eerste en vierde woensdag van de maand van 19.00-22.00 uur, behalve in juli en augustus.

Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur kunnen geen stukken meer worden aangevraagd.

Door het archief verricht onderzoek f 16,50 per half uur; fotokopieën f 0,85.

Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen van boeken uit de bibliotheek (niet alles wordt uitgeleend) is gratis.

Westfries Museum:

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 1 55 97).

Geopend: het gehele jaar,
maandag t/m vrijdag van 11.00-17.00 uur.
zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur.

Bureau: Achterom 2-4, 1621 KV Hoorn

Drukker van dit blad:

Drukkerij Edecea BV,
Protonweg 32, Postbus 7, 1620 AA Hoorn

Volgend nummer en inleverdatum kopij

Het volgende nummer (12e jaargang nr. 3) zal verschijnen op 15 september 1990. U wordt verzocht eventuele kopij voor dit nummer uiterlijk 15 mei 1990 in te leveren bij het redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn, tel. 02290 - 1 71 17.

Verantwoording illustraties van dit verschijningsnummer:

Archiefdienst Westfriese Gemeenten, Bas Baltus, Giel v. d. Zel.

Copyright:

Gehele of gedeeltelijke overname van teksten en/of illustraties uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de auteur of de redactie van 'Oud-Hoorn'.

Bij de omslagfoto:

Tekening van C. Pronk, 1727, gemaakt vanuit de Muntstraat. Links het kantoor van de Verenigde Oostindische Compagnie (nu huisvesting kunstenaars); recht vooruit het Staten Logement (ons voormalige Stadhuis nu VVV-kantoor e.a.) en links daarvan het pand Nieuwstraat 21 (zie gelijknamige artikel pag. 35)

Nieuwstraat 21, foto genomen voor 1888, twee winkelramen met deur in het midden en deur voor bovenwoning links.

Nieuwstraat 21

A. Boezaard

Huis met ingezwenkte halsgevel, met natuurstenen kuifstuk en aanzetkrullen, XVIII c.

Zo luidt de redengevende beschrijving van de rijksmonumentenlijst. Er is echter veel meer over dit prachtige pand te vertellen.

De bakstenen bovengevel, die helaas $\pm$ 5 jaar geleden opnieuw gevoegd en gereinigd is, wordt bekroond door een klokgevel met kuifstuk, natuurstenen afdekbanden en naar binnen gezwenkte voluten in Lodewijk XV stijl.

Een dergelijke top is ook te vinden op Grote Noord 50. De bovengevel is te dateren op $\pm$ 1760. De gepleisterde onderpui dateert van 1888.

In de voorgevel bevindt zich een Lodewijk XV deur die afkomstig zal zijn van een ander pand en vermoedelijk in 1969 door de gemeente Hoorn is aangebracht.

De opmeettekening van 1945 toont een voordeur die bij de verbouwing van 1888 is aangebracht.

In het zolderraam zit een snijraam, waaronder een hijsbalk. De begane grond bestaat uit een lange gang met een gaanderij naar het achterhuisje.

In de voorkamer bevindt zich een stucwerkplafond met in het midden een opgetrompt stuk bestaande uit een mand met bloemen, te dateren op 1888.

De achterkamer bevat een mooie Lodewijk XV schouw, met vooroverhellende spiegel met lofwerk.

Het stucplafond met houten lijsten is ook in Lodewijk XV stijl.

Onder de tussenkamer bevindt zich een keldertje met plavuizen. Vanuit de gang is de trap naar de verdieping. De

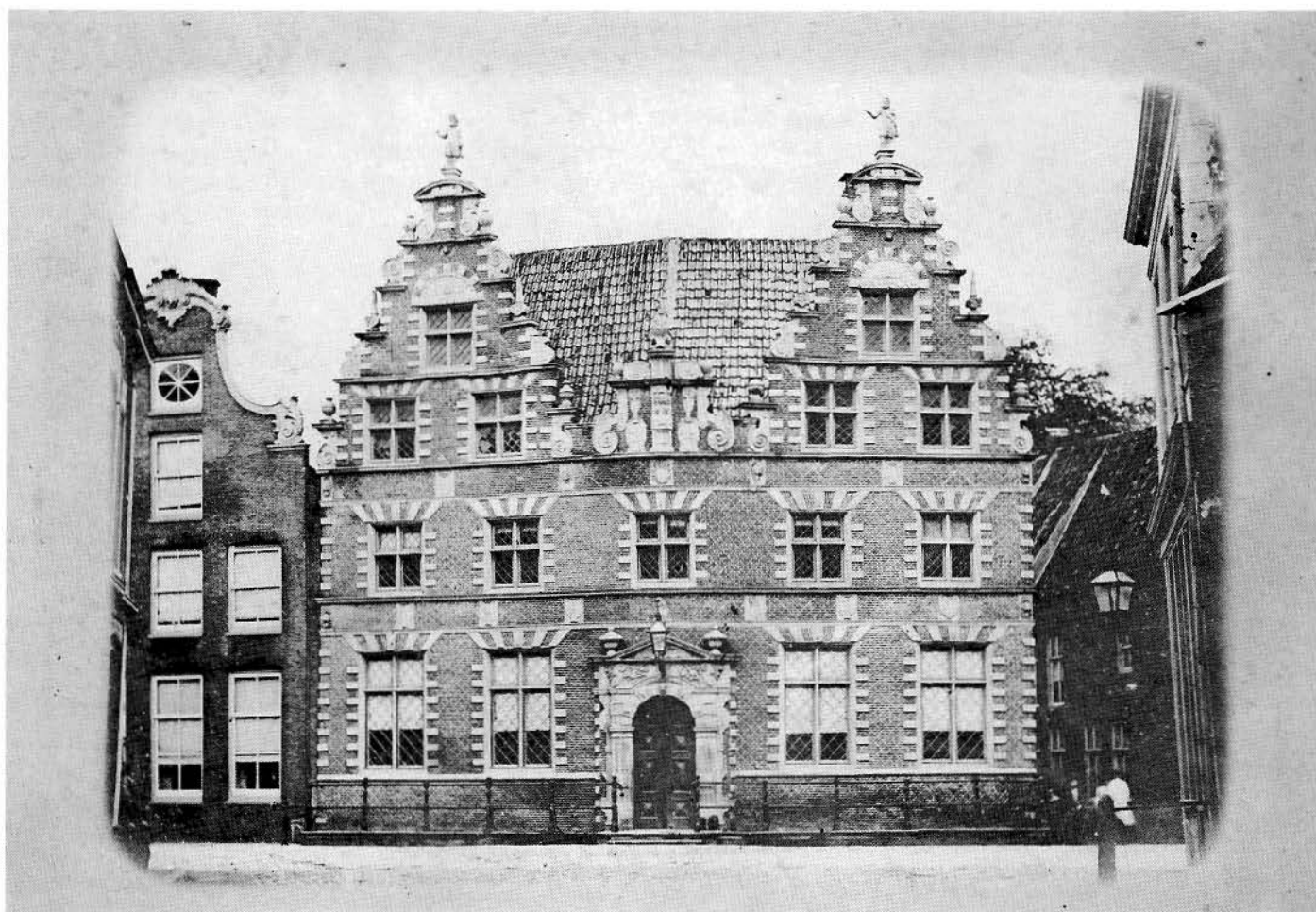
oudste afbeelding, die er van dit pand bekend is, is een tekening van Cornelis Pronk uit 1727.

Deze tekening is wat raadselachtig daar het huidige pand nr. 21 ca. anderhalf maal zo breed is als het door Pronk getekende.

Van een samenvoeging van panden na 1727 is niets gevonden. De tekening van Pronk toont een klokgevel afgedekt door een half rond fronton.

Het pand heeft een luifel over de volle breedte. Bij de verbouwing van $\pm$ 1760 is er ook een verdieping opgezet. Hoe deze gevel eruit zag is te zien op de foto uit het album die de Luthersche predikant Schwill in 1885 kreeg bij zijn 25-jarig ambtsjubileum. Deze foto moet van voor 1879 dateren, daar in ca. 1879 het pand verbouwd werd tot winkel voor de gezusters Igesz. Deze verbouwing is te zien op de ansichtkaart die gemaakt is van een foto welke tussen 1880 en 1888 gemaakt is. Op deze ansichtkaart is nog duidelijk de ingangspartij in Lodewijk XV stijl te zien. De winkelpui wordt in 1888 weer gesloopt en vervangen door de huidige gepleisterde ondergevel. Dit gebeurde in opdracht van J. H. B. Kernkamp die het pand tot woning ombouwde en er zelf met zijn gezin ging wonen. In hetzelfde jaar liet hij er ook een ijzeren hek voor zetten. Dit hek is niet meer aanwezig. De achtergevel is een 17e eeuwse tuitgevel met mooie vlechtingen in de top.

Nieuwstraat 21, foto genomen ca. 1900. Rechts: hoek Nieuwsteeg-Gouw nog café de Morgenster.

De eigenaren

In 1709 is het pand eigendom van de Erve Jan Rol. In het verpondingsregister van 1730 blijkt het pand eigendom te zijn van Eldert van Zaanen, het pand werd verhuurd voor f 95,— 's jaars.

In 1744 blijkt Eva Lijn weduwe Pieter van Sanen eigenaresse te zijn. Pieter van Sanen is op huwelijksvoorwaarde getrouwd met Eva Lijn. Deze actie is in 1712 opgemaakt door notaris Hofmeester. De moeder van Pieter van Sanen blijkt Duyffe Rol te zijn. Het pand zal vermoedelijk door vererving in handen zijn gekomen van de familie Van Zaanen.

In 1738 wordt de helft van het pand door Pieter van Zaanen verkocht aan Eldert van Zanen. In 1744 verkoopt Eldert van Zanen het huis aan Anna Witsenburgh meerderjarige dochter. In de beschrijving van het Veilingboek uit 1744 wordt beschreven dat „de winkel in 't voorhuis te weten het Comptoir en deszelfs borden zal de verkoper daar vrij mogen uithalen”. De verkoopprijs bedraagt f 1.255,—.

Het pand wordt belend ten Noorden door de Statenpoort, ten Zuiden door de Mastenmaker Jan Blauw. In 1757 wordt het pand bij procuratie verkocht aan de notaris Cornelis Blauw. Deze Cornelis Blauw heeft het huis ten Zuiden van zijn broer al geërfd. Cornelis Blauw trouwt met Hillegontje Boendermaker, weduwe van zijn broer Jan Blauw. De acte van de huwelijksvoorwaarde is in 1753 opgemaakt door notaris Krab. De dochter van Jan Blauw, Jannetje Blauw erft het pand van haar oom Cornelis. Dit werd per testament vastgelegd op 1 juli 1764 bij notaris Krab. Op 15 september 1773 erft zij het pand.

Volgens een acte uit 1812 opgemaakt bij notaris Bolding bezitten Jacob Brouwer Volkertsz zonder beroep, wonend in

Nieuwerkerk a/d Amstel en Jan Brouwer Volkertsz te Campen in gemeenschap een wel doortimmerd huis belend Reep verloren ten Oosten huis den gemeente ten Westen. Zij zijn de kinderen van Volkert Brouwer overleden in 1807 te Kampen en Jannetje Blauw overleden 9 februari 1789.

Per testament was de erfenis geregeld bij notaris Cornelis van Beek op 15 september 1773.

In 1812 wordt het huis verkocht aan Jan Christiaan van der Vorm, lid van de gemeenteraad. Deze overlijdt op 1 april 1827 op 82-jarige leeftijd. Hij was ongehuwd. Zijn erfgenamen waren de gezusters Zoutmaat. Het testament is opgemaakt op 1 augustus 1826 bij notaris Bolding.

In 1827 wordt het pand op de veiling verkocht aan Jacob Eindhoven houtkoper van beroep. In de verkoopvoorwaarden is opgenomen dat: „de koper zal moeten aan en overnemen voor een somma van f 40,—, de spiegel in de schoorsteen in de voorkamer, de kas in de gaanderij, een dito op de overloop en de klerstokken op de zolder”. Jacob Eindhoven woonde zelf in de Achterstraat. In 1851 erft Lambertus Eindhoven houtkoper te Zwolle het pand en verkoopt het in 1852 aan Maria Schuyt weduwe Jan Korver Arisz., die het in 1862 doorverkoopt aan Everhart Korver, Apothecar en lid van de raad. Deze verkoopt het pand aan Maurits Adriaan de Savornin Lohman sub. officier bij de Regtbank die het pand verkoopt aan Jan Gerdenier, Procureur. Jan Gardenier verkoopt het pand in 1878 aan Johannes Casparus Witte die in 1879 het pand verkoopt aan Hajo Igesz., Dilligence ondernemer. In 1879 krijgt Igesz., een vergunning om enige herstellingen en vernieuwingen aan het huis te verrichten.

In 1881 wordt Antje Igesz negociante eigenares van het pand. In de Hoornse Courant van 02 november 1879 staat een advertentie dat de gezusters Igesz een unieke collectie

Het Stadshuis, Hoorn

Nieuwstraat 21, foto genomen na 1900. De winkel is verdwenen.

handwerken hebben in de Nieuwstraat. Op 24 oktober 1880 in dezelfde courant dat zij in de Nieuwstraat een magazijn in dameshandwerken hebben, terwijl in de krant van 14 november 1875 vermeld staat dat R. Igesz geslaagd is voor de acte fraaie handwerken. Het pand bestaat dan uit een winkel beneden en een afzonderlijk verhuurbare bovenwoning. In de krant van 08 januari 1888 staat een advertentie waarin vermeld een uitverkoop tegen spotprijs in het magazijn van Dameshandwerken van A. Igesz. In 1888 wordt het pand verkocht aan Johann Hermann Bernhard Kernkamp. Het betreft hier een woon- en winkelhuis met afzonderlijk bovenhuis.

Het bovenhuis wordt voor f 4,— per week verhuurd. Kernkamp heeft een winkel in manufacturen en mantels op Nieuwstraat nummer 15.

Hij gaat zelf met zijn gezin op nummer 21 wonen. In 1911 erft Johan Alberts Kernkamp het pand. Hij verkoopt het in 1918 aan Pieter Belt, Koopman, Stoffeerder die het in 1929 doorverkoopt aan de coiffeur Jan Wilhelm de Groot.

In 1961 wordt de Gemeente Hoorn eigenaar voor f 35.000,—. In de jaren tachtig verkoopt de Gemeente Hoorn het pand aan de makelaar Griffioen die het enige jaren later verkoopt aan de huidige eigenaar.

De bewoners

In ieder geval staat vast dat Jan Christiaan van der Vorm in het huis gewoond heeft. Volgens het volkstellingsregister van 1830 woont M. B. A. J. van der Heijden, wijnkoperes geboren te Amersfoort, oud 31 jaar in het pand met haar twee kinderen. Volgens het register van 1850 woont in dat jaar Pieter Leonard Thomas Plaat tweede luitenant geboren te

Groningen in het pand met vrouw en drie kinderen.

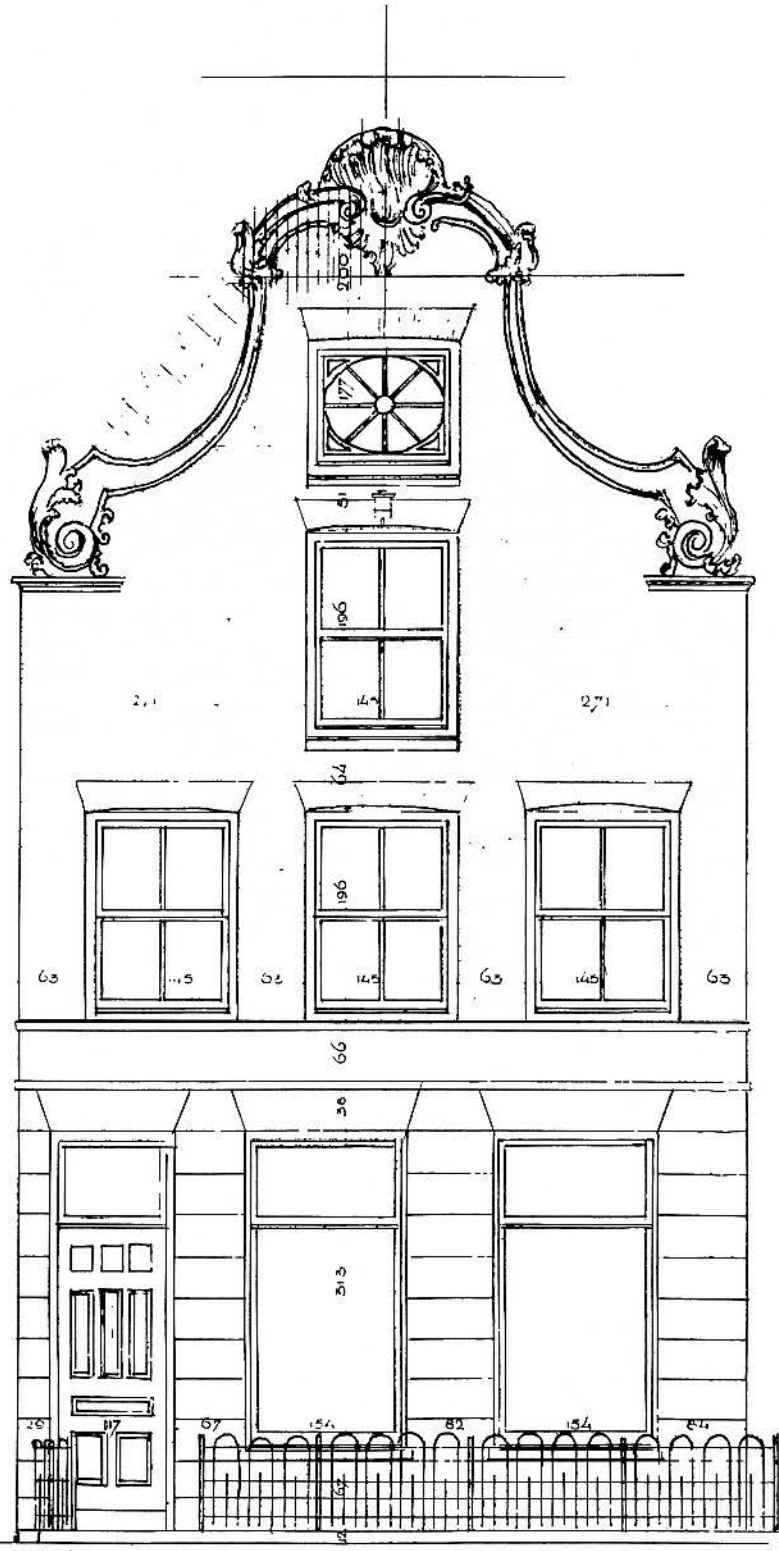
Vanaf 1860 wonen er in willekeurige volgorde Mourits Adriaan de Savornin Lohman, sub officier der rechtbank, Hendrik Reijers, procureur, Klaas Repelius, ontvanger, Frans Julius van Humalda Eijsinga, Jan Gerdenier, procureur, Haijo Igesz, diligence ondernemer, J. H. B. Kernkamp, manufacturier, P. Belt, behanger/stoffeerder, J. W. de Groot, coiffeur, Griffioen, makelaar.

Van de bovenwoning zijn de volgende bewoners bekend: Willem Mettes, hofmeester; Jan Romunde, commies in het huis der correctie; Magiel Siersema, Klerk; Willem Thies, waagmeester. Na de verbouwing van 1888 is de aparte bovenwoning verdwenen.

HOORN
 ARCHITECT-LEIDER
 H.J. CRAMER HOORN

NIEUWSTRAAT

GEVELSCHETS BLAD N° 149
 SCHAAL 1:50 MATEN IN CENTIMETERS
 KOMT VOOR OP STRAATBEELD N° 69

ANNO XVIII^c

N° 21

6e7

LAGENMAAT 48
 KOPPENMAAT 9

40.02.05.

RUKSBUREAU VOOR DE MONUMENTENZORG

SEPTEMBER 1945 S. WIGGELAAR

Geen stadhouder heeft zoveel keer Hoorn bezocht en er zoveel sporen nagelaten als Maurits. In 1577, Maurits was toen 10 jaar oud, kwam hij voor de eerste keer naar Hoorn met zijn stiefmoeder Charlotte de Bourbon, de derde vrouw van Willem van Oranje. De burgemeestersrekening van dat jaar vermeldt: „Het Vergulde Hoofd” (thans Grote Noord 104). De waardin was Anna van der Poort. Enkele dagen later kwam ook Willem van Oranje naar Hoorn. Hij verbleef in Prinsenhof, het vroegere Agnietenklooster.

Na de dood van Willen van Oranje in 1584 werd Maurits door de Staten tot stadhouder van Holland en Zeeland benoemd en tot kapitein-generaal van het leger. Alle legeroversten legden de eed van trouw af aan Maurits maar Diederik van Sonoy, de gouverneur van Westfriesland weigerde. Met steun van de landvoogd, de Graaf van Leycester, wilde hij van Westfriesland een zelfstandige provincie maken.

In 1585 benoemde Leycester hem tot stadhouder van dit gebied. Westfriesland moest een Engels steunpunt worden. Leycester rapporteerde aan de Engelse regering dat Medemblik „marvellous strong and well fortified” was.

Natuurlijk wilde de Staten geen afscheiding en zeker Westfriesland niet in vreemde handen geven. Hierom trok Maurits in 1587 naar Medemblik. Maurits gelastte Sonoy de eed van trouw af te leggen. Sonoy voldeed niet aan dit bevel; hij had de eed van trouw afgelegd aan Elisabeth van Engeland. Maurits vertrok daarop ter onverrichte zaken naar Hoorn, waar hij door de Noorderpoort binnentrok. Hij arriveerde zo onverwachts, dat niemand van het stadsbestuur aanwezig was om de stadhouder te ontvangen. Eerst bij de Noorderkerk verscheen de eerste burgemeester, die hem Statenpoort ter beschikking stelde. De vaste bezetting van Medemblik, 150 man, werd intussen door Sonoy aangevuld met 400 soldaten uit andere steden.

In januari 1588 kwam Maurits met z'n garde uit Den Haag naar Hoorn in gezelschap van Johan van Oldebarneveld en een aantal gedeputeerden uit de grote steden. Met veel tact en geduld wist Maurits het garnizoen van Hoorn (dat uit soldaten van Sonoy bestond) aan zijn kant te krijgen. Op 27 februari trok hij met manschappen uit Hoorn, Alkmaar, Enkhuizen en nog enkele steden naar Medemblik.

Zeven weken werd deze stad belegerd. Sonoy rekende op Engelse hulp, doch deze bleef uit. Leycester was intussen overleden en met de Spaanse armada op komst, had Engeland de steun van de republiek nodig. Sonoy moest zich overgeven en zo kwam er een eind aan het 16-jarig schrikbewind.

Dankzij de steun van Maurits' garde ontsnapte de gehate overste aan bijltjesdag. Dr. Maelson uit Enkhuizen, die als de door Leycester benoemde cyndicus (advocaat) van Westfriesland steeds voor afscheiding had geijverd, kreeg een goed betaalde baan in de Raad van Maurits en daarna werd over afscheiding niet meer gesproken.

Het bezoek van Maurits aan Hoorn in 1612 schijnt geen bepaalde reden te hebben gehad. Het 12-jarig bestand maakte het Maurits mogelijk om aan zijn representatieve verplichtingen te voldoen. Zijn intocht was als die van een vorst.

In het vrije veld had hij de beide aartshertogen verslagen bij Nieuwpoort en 43 steden en 35 sterkten ingenomen. De stadhouder was in gezelschap van zijn halfbroer Frederik Hendrik (de enige maal dat deze Hoorn bezocht heeft) en van vele edelen. Zijn hofhouding bestond uit meer dan honderd personen. Maurits verbleef in Prinsenhof. Zijn 11 koks

bereidden de maaltijden, met de benodigdheden die het stadsbestuur hiervoor leverde. In een rekening van 1612 lezen we dat 66 ruiters en 16 hellebaardiers overnachtten in de herbergen de Wildeman en het Paradijs.

Aan de gevel van één der Bosshuizen zien we het jaartal 1612 en het wapen van Maurits. Dit wapen vertoont dezelfde emblemen, als dat van z'n vader Willem van Oranje (aan het Westfries Museum en de Oosterpoort), doch in het midden is het wapen van Meurs aangebracht. Dit Duitse graafschap erfde Maurits in 1600 van Walpurgis von Neuenjahr, Gravin van Meurs.

Het was een grimmige Maurits, die met 500 soldaten in 1618 naar Hoorn kwam om de wet te verzetten, d.w.z. het remonstrantse stadsbestuur te vervangen door contra-remonstranten. Hem de toegang weigeren durfde men niet, maar toen hij op het Hoofd aan land ging, was de weg naar Prinsenhof afgezet door een dubbele rij schutters.

Daarna werden alle belangrijke punten in de stad bezet. De verbolgen Maurits gelastte de kapiteins van de schutterij hun manschappen naar huis te sturen. Diplomatiek verklaarbaar, maar formeel volkomen fout, aldus H. W. Saaltink.

De kapiteins weigerden dan ook dit bevel uit te voeren. Ze zeiden dat ze gehoorzaamheid verschuldigd waren aan de burgemeesters. De burgemeesters stelden hierop voor om enkele contra-remonstranten aan de stadsregering toe te voegen.

Maurits beloofde dit te overwegen, mits de manschappen naar huis gestuurd zouden worden. Toen de schutters naar huis waren, ontbood Maurits krijgsvolk van buiten de stad. De vroedschap werd ontbonden. Acht leden werden opnieuw benoemd, maar twaalf door andere vervangen. Er kwamen vier nieuwe burgemeesters en sommige kapiteins werde ontslagen.

Velius als doopsgezinde moest de vroedschap verlaten, evenals Jan Maartensz Merens. Liorne, die in 1595 het fluitschip gebouwd had, kreeg als remonstrantse burgemeester ontslag. Twee jaar later overleed hij. Cornelis Cornelisz Keyser was schepen. Hij komt zowel voor op de lijst van de oude Raad van 1618 als op de nieuwe; Albert Sonck kwam in de nieuwe Raad. Drie jaar eerder had hij op het Achterom het diaconiehuis laten bouwen, althans het Noordelijke gedeelte hiervan. Eén van de eerste daden van de nieuwe regering was het overkluizen van Gerritsland. Uit hygiënisch oogpunt een goede zaak. De bewoners daar moesten het zelf bekostigen, voor de doorgaans arme bevolking van deze wijk een zware last.

De krijgsglieden op Statenpoort stellen Maurits in duplo voor. Toen in 1612 Maurits Hoorn bezocht, was men juist met de bouw van Statenpoort begonnen. We weten niet of de beelden naar aanleiding van dit bezoek geplaatst zijn, doch als het gebeurd is na de wetsverzetting, dan was dit een manier om aan te geven, wie er de baas was.

Bronnen:

- H. A. van Vessem. Aan de voet van de Hoofdtoren. Dagblad voor Westfriesland.
- H. W. Saaltink. De schutterij van Hoorn. Spiegel Historiae mei 1979.
- B. Renkens. Hoornse Historie. Noordhollands Dagblad.
- P. S. Teeling. Medemblik 700 jaar.
- H. Kroon en F. Kaptein. Nieuwe Kroniek van Hoorn.

Bestuursmededelingen

Gravenstraat 15-17

De restauratie van onze twee nieuwverworven panden aan de Gravenstraat loopt voorspoedig. Nu al, medio mei, is te zien hoe voortvarend en kundig gewerkt wordt om deze woningen die we voor totaal f 100,— van de gemeente Hoorn konden kopen, er weer piekfijn uit te laten zien. Zo krijgt het historisch stadsbeeld er weer een paar pronkjuweeltjes bij. Per 1 maart jl. werd met de werkzaamheden begonnen: we hopen per 1 juli de beide panden huurklaar op te kunnen leveren. Het in gebruik nemen van de huizen zal, net als vorig jaar bij Buurtje 1 en 2, gepaard gaan met een bescheiden plechtigheid. We hopen de leden via de bekende media hiervan op de hoogte te stellen.

VOC-pakhuis aan Onder de Boompjes

Zoals u weet, heeft de gemeente Hoorn enige tijd geleden onze vereniging het linker pakhuis van de VOC, Onder de Boompjes 21, ter huur aangeboden voor een symbolisch bedrag van een gulden, waarbij de voorwaarde is gesteld dat het pand een monumentaal/culturele bestemming moet hebben.

Middelerwijl wordt het pakhuis gebruikt door de *Stichting Achterstraat* als expositieruimte, dit met goedvinden natuurlijk van de eigenaar, de gemeente Hoorn.

Op dit moment, medio mei, worden er door bestuursleden van *Oud Hoorn* gesprekken gevoerd met een aantal instellingen om tot een voor alle partijen bevredigende modus vivendi te komen. Vooral de financiële aspecten komen daarbij ter sprake.

Zomeravondwandelingen

Als u dit leest, zijn de bekende vrijdagavondwandelingen door het historisch Hoorn al gestart. Ter herinnering het programma: 18 mei, Kerkepadwandeling; 1 juni, Statenoortwandeling; 15 juni, Kloosterwandeling; 29 juni, Grote Oostwandeling; 13 juli, Bontekoewandeling; (een nieuwe trip). Aanvang van alle vrijdagavondwandelingen om 19.30 uur; de eerste vijf starten op de Rode Steen; de laatste twee bij de Oosterpoort. De organisatie is in de vertrouwde handen van Anny Pieterse en Albert de Graaf.

Bouwkunscursus

Na de zomervakanties gaat ook weer de Bouwkunscursus van start: vijf dinsdagavonden in de Oosterkerk, in september en oktober. U kunt zich nu al opgeven bij de cursusleider J. M. Baltus, Grote Oost 98-100, 1621 BZ Hoorn. tel. 10220.

Van onze lezers

Naar aanleiding van de foto van het Kleine Oost in ons vorige nummer (zie artikel „Men vraagt ons” pag. 76) schreef mevr. T. de Hart-Kuyn ons de volgende brief:

„De versiering was ter ere van de onafhankelijkheidsfeesten. Die dateerden voor 1800-1900 (1813-1913. 100 jaar bevrijding van Frankrijk). De winkel aan de rechterzijde van het Kleine Oost nr. 3 heeft nog heel lang bestaan. In mijn jeugd woonde daar de heer en mevrouw Van Laar. Zij verkochten daar koffie, thee, tabak, snoep en ook ansichtkaarten en naar ik meen ook klompen. De heer Van Laar heeft toen in zijn huis een ongelukkige val gemaakt en is daaraan overleden. Mevrouw Van Laar hertrouwde later met de heer Buisman. 't Was een echte gezellige schipperswinkel. Het rook er ook altijd zo lekker naar teer en touw. Ik heb als kind daar nog menig snoepie vandaan gehaald. Ik heb ook nog een foto van het Grote Oost, gemaakt tijdens dezelfde onafhankelijkheidsfeesten waar rechts mijn vader op staat en nog een paar oude Hoornse (zie grote foto pag. 41, Grote Oost vanaf Kleine Oost). Dat zijn oude buurman Willem Opmeer, bijnaam de Knijp met zijn dochttertje Jet. Bij hen staat ook Molenaar met de bijnaam Cetrie de Koppedraaier. Ook heb ik nog een foto waar mijn vader de heer P. J. Kuin op staat toen hij als schutter meedeed in de optocht.

Er werd (ook in het vorige nummer, red.) gevraagd naar de naam van de dochter van slager Otten, wonende Gerritsland. Haar naam was Rika Otten en ze was gehuwd met Roelof de Vries, zoon van de heer Wigger de Vries die een café beheerde op het Gerritsland. De naam van het café was Klavertje vier. Zoon Roelof was kelner in het oude Parkhotel samen met mijn broer Gerrit Kuyn. Beiden in dienst bij de heren Piet en Jan Veer. Roelof en Rika woonden in de Peperstraat.

Bovenstaande brief kwam bij de redactie binnen nadat de heer Saaltink zijn artikel had geschreven (zie pag. 42).

De samensteller van deze rubriek vraagt zich af, door welke vreemde wetten de aanvoer van reacties van de lezers en van nieuwe foto's geregeld wordt. Er kwam dit keer geen enkele brief binnen van iemand die een vriend of verwant ontdekt had op een foto in een van de vorige nummers. Er werden me daarentegen buiten verwachting veel nieuwe foto's gestuurd. Alle aandacht zal dus dit keer naar de nieuwe inzendingen toegaan.

Kleine Oost en zeepfabriek

Noch de opname van het feest op het Kleine Oost, noch de schitterende kiek van zo'n kleine 200 Westfriese huismoe- ders en kruideniers op bezoek in een Veluwse zeepfabriek maakten bij een van onze meer dan 1300 leden iets los. Wellicht was de eerste opname te onduidelijk en bood de tweede foto te veel van het goede. Toch moet het voor de echte speurders onder onze lezers — vooral voor degenen die in de omgeving van de Peperstraat zijn opgegroeid — wel mogelijk zijn eventueel gewapend met een vergrootglas op de foto van het Spar-gezelschap een paar gezichten aan de vergetelheid te ontrukken. Ik zie uw informatie voor het volgende nummer met belangstelling tegemoet. Voor ik aan de nieuwe inzendingen begin, moet ik nog iets rechtzetten. Ik schreef dat de tweede foto afkomstig was van mevrouw Steijaart uit Nijmegen. Deze dame bleek achteraf een heer te zijn. Mijn verontschuldiging voor deze verwisseling. Het is vaak moeilijk uit de inhoud van het geschrevene op te maken tot welk geslacht de geachte briefschrijver behoort.

Vrijzinnige jeugd

In totaal zeven opnamen ontving ik van de reeds bekende heer Altorffer uit Utrecht, van mevrouw Selier-Tekema van de Vollerswaal, van de genoemde heer Steijaart en van mevrouw Rood van het Visserseiland. Van deze zeven foto's kan ik er helaas slechts vijf plaatsen. Een van de inzendingen van de heer Altorffer is een „kiekje" van hemzelf, zittend in een karretje onder aan de Schellinkhouderdijk. Leuk om te zien — de opname moet gemaakt zijn met een echte box camera — maar van te weinig belang voor deze rubriek. De foto van mevrouw Rood is te onscherp. Bij afdrukken zullen de personen niet meer te herkennen zijn. Ik vind dit spijtig, omdat ik over het onderwerp graag iets verteld zou hebben.

Het gaat om personeelsleden van een bloemisterij aan de Koepoortsweg. De mensen zijn vereeuwigd samen met een versierde fiets voor een bloemencorso, staande voor de villa Sonnenvanck.

De eerste foto van de heer Altorffer toont blijkens een opschrift op de achterzijde de deelnemers aan de Lentedag van de VCJB (Vrijzinnige Christelijke Jeugdbeweging) die op 13 april 1930 in Winkel georganiseerd werd (foto 1). Velen van de geportretteerden lijken me de jeugdigen al een flink eind gepasseerd te zijn, een indruk die versterkt wordt door de in onze ogen ouwelijke kleding van vooral het mannelijk deel van het gezelschap. De tweede foto draagt aan de achterzijde alleen het opschrift „gewestelijke middag 1925", maar ik neem aan, dat het hier ook om een groep van de VCJB gaat. Van de afgebeelde personen is niemand bekend. Hoewel het om gewestelijke bijeenkomsten gaat, zullen er hier toch wel een aantal Hoornse figuren te zien zijn. Gaarne de namen van de door u herkende personen.

School

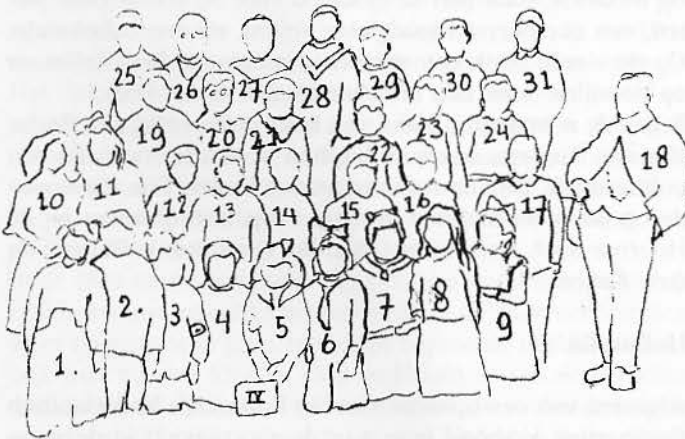
Mevrouw Selie stuurde me een foto van een schoolklas van de Lagere School aan de Muntstraat (foto 3). Gezien de gebruikelijke lei met klasse-aanduiding voor de voorste rij hebben we hier te maken met de vierde klas. De opname moet volgens mevrouw Selie gemaakt zijn in het schooljaar 1922-23. Gefotografeerd worden was in die dagen een bijzondere gebeurtenis waarvoor de haren gekamd en de zondagse kleren aangetrokken werden. Aan de gezichten van de geportretteerden is te zien dat ze doordrongen zijn van de ernst van het ogenblik, geen lachje kan er af. Ik geef er een schetsje bij waarop het hele gezelschap genummers is, zodat u gemakkelijk kunt aangeven, wie u heeft herkend. Ik weet alleen dat nr. 13 Andries Selie is, geboren 30 januari 1913. Graag van u de namen van de rest.

Foto 1: Bijeenkomst VCJB in Winkel, 1930.

Foto 2: Gewestelijke middag VCJB in Hoorn, 1925.

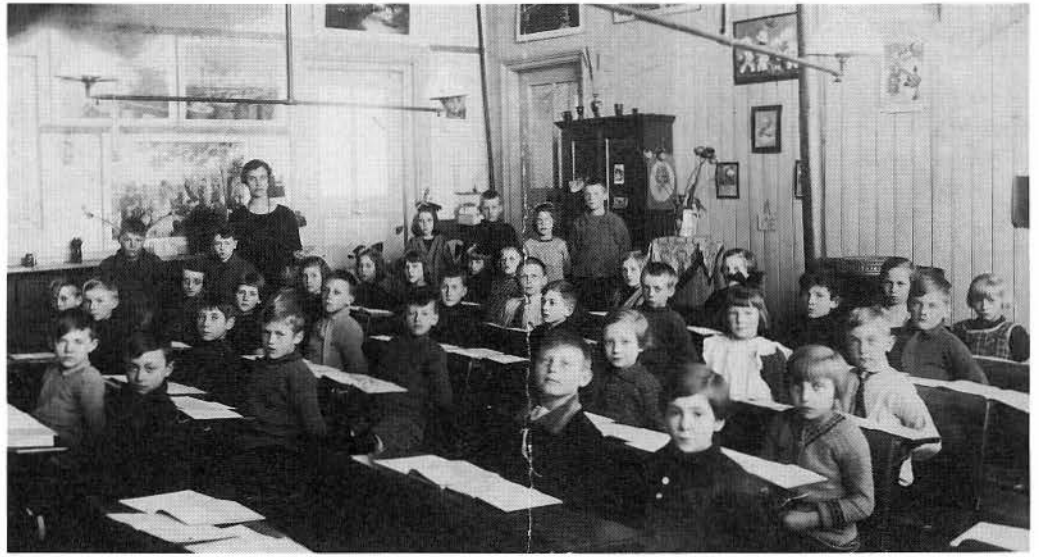

De andere schoolfoto (foto 4) zond de heer Steijaard mij toe. Dit is ook weer een klas van de Muntstraat-school, een paar jaar later gemaakt dan de vorige, 1925'26 schatte de inzender. Het is een schitterende opname die ondanks de vrij slechte staat waarin hij zich bevindt, heel goed de sfeer weergeeft van een doorsnee schoolklas uit de twintiger en dertiger jaren. Het is er allemaal. De potkachel met de ijzeren pijp die door het halve lokaal liep, voordat hij ergens door een gat in de wand of de zoldering verdween. Hij roept de herinnering op aan gesleep met zware kolenkitten vanuit een stoffig hok ergens in de kelder. Dan de schoolplaten van Koekkoek zoals die achter de onderwijzeres met Ludger die het christendom preekt voor de heidense Friezen. De tweepersoons bankjes met hellend blad, een gleuf voor potloden en pennen en een glazen of porseleinen inktpot. Het schoolvolk zit netjes, zoals het terwille van de zedelijkheid was voorgeschreven, met de handen op de rug. Elektriciteit was

Foto 3: 4e klas van de Muntstraatschool, 1922'23.

Foto 4: Klas van de Muntstraatschool, 1925-1926.

in de Muntstraat-school nog niet doorgedrongen. Boven de hoofden van de leergierige schare zweven de halve gaslicht bollen aan hun T-vormige leidingen.

Ik geef u de namen van de degenen die bekend zijn en vraag van u de overigen. Een groot deel van de generatie die hier aan het leven begon, is er immers nog. Ik begin met de voorste rij en noem de links zittende leerling het eerst. De twee voorsten zijn ter wille van de overzichtelijkheid in de achterste hoek van het lokaal opgesteld. In de tweede bank zitten de tijdens de oorlog overleden Henk Danner en een meisje Reintjes, daarachter een onbekende en een meisje Wormsbecher, dat met haar handen in overtreiding is, dan Bets Wormsbecher en Eppie Hagenaar, daarachter Berend, waarvan de achternaam verloren is gegaan en een jongetje De Boer en op de laatste bank Jo Wormsbecher en ene Pierlo. Op de eerste bank van de middelste rij Wim Foks van de sigarenwinkel op de hoek van de Gravenstraat. Hij is al in de schooljaren overleden. Naast hem Swinkels, op de tweede bank Boersma en Van Kampen, in de derde Teun Serarens, die toen nog niet wist, dat hij naam zou maken in de vakbondswereld, met Barend Steijaard, in de vierde Klaas Terpstra en Jan Boon. Terpstra woonde Achter op 't Zand en was de zoon van een bewaker in de „Krententuin”, de welbe-

kende strafinrichting op het Oostereiland. Boon is ook tijdens de oorlog overleden. Op de vijfde bank Lou Engels en een onbekende, op de achterste bank een onbekende en half verborgen achter de strik van Bets Wormsbecher een meisje Andringa.

Op de eerste bank van de achterste rij Jan Duin en Jan Timmerman, die later een groentezaak had. Op de tweede bank een onbekende met bril en Riek Renon uit de Merensstraat, op de derde bank met de hoofden vlak bij elkaar Bets Volten, een dochter van loodgieter Volten, en een onbekende. Op de vierde bank een onbekend meisje en Bets Zeller en op de vijfde bank een onbekende met Annie Pool.

Tegen de achterwand staan van links naar rechts Jan Roele, Herman Sanders, de nu in Zutphen wonende zoon van een politie-agent. Dan de onderwijzeres juffrouw Fok. Zij trouwde op latere leeftijd met de heer Paap, bedrijfsleider bij de Hoornse boot. Dan Annie Gons, Jan Gons, Annie Romein en Arie Kaljee.

Hollandia

Afgezien van een opname van het Koninklijk Nederlandsch Gymnastiek Verbond is er van de sportwereld in deze rubriek nog weinig te zien geweest. Dat was een reden om de foto van een elftal van de vereniging „Hollandia”, die de heer Steijaard ons ook toezond, op te nemen, ook al is het betreffende elftal ook te zien in boek dat Willem Vingerhoed een aantal jaren geleden publiceerde*) en ook al zijn de namen van alle afgebeelde personen bekend (foto 5). Het gaat hier om het eerste elftal van Hollandia gefotografeerd in het seizoen 1941-1942, waarin de club het dank zij een paar spelers van buiten Hoorn tot kampioen 3e klasse A bracht. Op de foto staan op de achterste rij van links naar rechts Koos Okx, kruidenier, masseur en verzorger van het 1e elftal — dat kon toen nog heel goed samen — W. Groot uit de kapperszaak aan de Nieuwstraat, W. van Kalken, Leo van der Zel, R. Boom, Daaf Westhoven — hij kwam van de Haagse club ADO en was een belangrijke aanwinst — D. Ruiters, Sj. Swinkels, R. Labeur en D. Veld. Op de voorste rij knielend de backs K. Horstman en Ko de Rooy met in hun midden keeper C. Mulder. De winterjassen wijzen op een niet zo hoge temperatuur. Ik hoop dat het aangeboden materiaal voor veel lezers een aansporing is een duik in hun geheugen te nemen om de onbekenden op de verschillende foto's weer van een naam te voorzien.

*) W. Vingerhoed, 85 jaar Volharding (Hoorn 1983) 85.

Foto 5: Het eerste elftal van Hollandia, seizoen 1941-1942.

Bij onderzoek naar familiegeschiedenis stuitte de heer J. Kaldenbach uit Alkmaar op gegevens betreffende een rechtszaak tegen een aantal inwoners van Hoorn die het duidelijk oneens waren met de overheidsplannen voor de opvang van vondelingen en wezen. Dit voorval lijkt mij interessant genoeg om nader op in te gaan. Het raakt namelijk een aantal problemen waarmee Nederland in de eerste helft van de 19e eeuw worstelt en die we gemakshalve kunnen omschrijven als de overgang naar een nieuwe tijd.

Het gebeuren wordt als volgt beschreven: „Aanval en wederstand (Rebellion) tegen de stedelijke Regeering der stad Hoorn en inzonderheid den Heer Burgemeester dier Stad vergezeld van geweld en gewelddadigheden, werkzaam in 't uitvoeren der bevelen in gevolg 's Konings Besluit door het vervoeren van de verlaten kinderen uit de Weeshuizen der Hervormden en R. Catholijken te Hoorn, om dezelve te doen inscheepen te Hoorn naar de Colonie Veenhuizen, door eene menigte Volks verre het getal van twintig ongewaapende personen overtreffende, welke op den straat in den namiddag van 16 September 1825 te Hoorn een gedeelte der kinderen uitweldigd hebben: en de overgave van een ander gedeelte dier kinderen door bedreiging en geweld bewerkstelligd hebben, of altans van medeplichtigheid daaraan”.

Economische achtergrond

Na de Franse Tijd zit Nederland economisch volledig in het slop. Uitgeput door een langdurige oorlogssituatie en een periode van revolutie krijgt de verpaupering, die in de 18de eeuw reeds zichtbaar was geworden, een enorme omvang. Het tijdperk van de stapelmarkt, die voorheen de handel en scheepvaart de wind in de zeilen had gegeven, is definitief voorbij maar een moderne nijverheid met algemeen gebruik van stoommachines laat nog op zich wachten. Het gevolg is dat in sommige Hollandse steden tot éénderde of meer van de bevolking financiële steun nodig heeft.

In de 18de eeuw had men al gezien hoe Nederland achterop raakte en was van alles geprobeerd om de zaak economisch weer op gang te krijgen, met oude beproefde middelen maar ook met nieuwe ideeën. Ook in Hoorn waren er verlichte denkbeelden over een oplossing voor de armoede en de werkloosheid, bijvoorbeeld via de Vaderlandsche Maatschappij door het opzetten van werklokalen en het organiseren van onderwijs. Door omstandigheden had dit echter slechts een tijdelijk effect.

De omringende landen brengen een eigen tak van scheepvaart tot ontwikkeling en streven Nederland voorbij doordat ze nu zelf rechtstreeks handelscontacten onderhouden. Deze landen geven aan in welke richting een mogelijke oplossing ligt voor de malaise, namelijk het moderniseren van de landbouw en het verbouwen van handelsgewassen. Aangezien in de eerste helft van de negentiende eeuw meer dan de helft van de Nederlandse beroepsbevolking voor de werkgelegenheid betrokken is bij de landbouw kan een dergelijke verandering grote invloed hebben.

De modernisering van de landbouw verloopt echter stroef en via experimenten. Het tot ontginning brengen van de woeste gronden in het oosten van het land vormt een groot werkverschaffingsproject. Waarmee we zijn gekomen bij de boeren in spé en de aanleiding van dit geheel, namelijk de Hoornse weeskinderen die door een menigte uit de handen van ambtenaren worden bevrijd.

De mentaliteit

Er wordt niet alleen gezocht naar nieuwe oplossingen voor

economische problemen, ook de opvattingen over de toegenomen criminaliteit en bedelarij, die de grote armoede nu eenmaal met zich meebrengt, zijn geleidelijk aan het veranderen.

In de loop van de 16de eeuw werden in verschillende landen tuchthuizen opgericht en werd voor een licht vergrijp niet meer uitsluitend gestraft met verbanning, geseling of erger. In de plaats van een afschrikkend voorbeeld (geselen gebeurde in het openbaar) kwam het corrigeren van ongewenst gedrag. Het in 1596 gestichte Amsterdamse tuchthuis was een voorbeeld voor andere steden, zoals bijvoorbeeld Leiden. Er heerste een strenge discipline en er moest hard worden gewerkt (het zagen van tropisch hout voor verbereiding) maar toch werd een stap gezet in de richting van een minder ruwe behandeling. In de loop van de volgende eeuw werd meer onderscheid gemaakt naar het soort vergrijpen en zo ontstonden aparte inrichtingen voor de opvang van bedelaars, prostituées en zelfs lastige familieleden. (Spierenburg p. 117)

De voornemens zijn goed maar in de praktijk blijft het doel niettemin om tegen de laagst mogelijke kosten zoveel mogelijk lastige mensen op te bergen (dat blijkt ook bij de Leidse plannen). In de 18de eeuw komt hier weliswaar geen verandering in maar er is wel meer weerstand tegen zware lijfstraffen. En in de eerste helft van de 19de eeuw zijn de opvattingen zover gewijzigd dat ook crimineel gedrag dient te worden gecorrigeerd door middel van isoleren: gevangenisstraf wordt dan de belangrijkste strafvorm.

De Maatschappij en Weldadigheid

Uit de verschillende discussies over de bestrijding van armoede en bedelarij komt een voorstel voor landbouwkolonisatie naar voren van Johannes van de Bosch (1780-1844). In 1818 wordt de Maatschappij van Weldadigheid opgericht met als doel „...om den toestand der armen en lagere volksklassen te verbeteren... inzonderheid door aan hen arbeid, onderhoud en onderwijs te verschaffen, en hun uit dien toestand van verbastering, waartoe deze menschen vervallen zijn, op te beuren, en tot eene hogere beschaving, verlichting en weldadigheid op te leiden". (art. 8) De proefkolonie Frederiksoord, die eind 1818 bij Steenwijk wordt gesticht, zal twee jaar later worden gevolgd door de vrijwillige kolonies Willemsoord en Wilhelmina-oord. Uit de naamgeving valt de betrokkenheid van de koninklijke familie met het project af te leiden.

Het idee dat zwervers, door hen te isoleren van omgevingsinvloeden, via discipline en goede voorbeelden tot betere mensen zijn te kneden is verwant aan opvattingen van utopisten uit die tijd (o.a. de Brit Robert Owen toont daadwerkelijk interesse in de Drentse projecten). Ook deze idealisten hebben veelal als uitgangspunt een geïsoleerde kolonie waar een schematische maatschappijvorm zou kunnen opbloeien. Van de verwachte uitstraling en invloed op de omgeving komt in de praktijk niet veel terecht.

Na ongeregelde heden in de koloniën worden strenge regels ingevoerd en ook wordt een strafkolonie gesticht voor onwil-

lige lieden. Het aantal vrijwilligers is hierdoor minimaal. In 1817 wordt in Hoorn een rijksbedelaarsinrichting gevestigd in de voormalige Admiraliteitsgebouwen op het Oostereiland en in 1820 volgt nog een inrichting in Veere. Een paar jaar later kunnen bedelaars ook in de Drentse strafkolonie worden geplaatst. Om aan voldoende kolonisten te komen sluit de Maatschappij van Weldadigheden een contract met de overheid voor het plaatsen van wezen, vondelingen en bedelaars in nieuwe ontginningsgebieden bij Veenhuizen. De heer Kaldenbach vermoedt terecht dat ook in andere plaatsen verzet is gepleegd tegen het deporteren van mensen zoals in Hoorn. De weerstand tegen de verplichte tewerkstelling van kinderen is zelfs vrij algemeen, ook al omdat het de traditionele opvang in weeshuizen doorkruist. Onder druk van het verzet blijft het sturen van wezen beperkt maar, om aan contractuele verplichtingen te kunnen voldoen, gaat men over tot het plaatsen van opgepakte bedelaars. De financiële afhankelijke instellingen als tuchthuizen en weeshuizen worden tot medewerking gedwongen van het korten of inhouden van subsidies. In 1827 worden de bedelaarsinrichtingen in Hoorn en Veere zelfs opgeheven en wordt de Maatschappij van Weldadigheid de landelijke organisatie voor de opvang van deze mensen.

Overheidsbeleid?

Er is duidelijk verschil tussen de eerste „vrijwillige” koloniën, zoals Frederiksoord, en de latere „strafkoloniën” bij Veenhuizen. (De Windt, p. 29 e.v.) Het gaat aanvankelijk om een landbouwexperiment dat baanbrekend lijkt omdat werklozen uit de steden tot zelfstandige landarbeiders kunnen worden opgeleid en er tevens pachtland beschikbaar komt, terwijl later de nadruk op grootschalige opvang en disciplineren komt te liggen. De verschillende opzet weerspiegelt dit ook: de eerste kolonie wordt gevormd door vrijstaande huisjes in een soort lintbebouwing; de latere opzet is identiek aan de besloten carrévorm van negentiende eeuwse militaire kazernes.

De nadruk op tucht is zo groot dat sommigen gevangenisstraf verkiezen boven dit kazerneleven met dwangarbeid. Ontslagen wordt men pas na zeven jaren, mits er geen schulden zijn en men elders een betrekking heeft gevonden.

Door de heer Kaldenbach wordt op een tweede mogelijkheid voor ontslag gewezen. In de toegestuurde gegevens wordt onder meer de hopeloze situatie van Frederik Kaldenbach geschetst. Deze halfwees, die in 1828 op negenjarige leeftijd in het katholieke weeshuis aan het Agterom is geplaatst, komt een jaar later in Veenhuizen terecht. Daar vertoef hij met meerdere onderbrekingen wegens desertie tot in 1837. In dat jaar gaat hij naar Harderwijk, destijds het lan-

delijke verzamelpunt van vrijwillige en geronselde soldaten voor militair transport naar Oost-Indië. Frederik maakt gebruik van de mogelijkheid voor mannen om het gesticht Veenhuizen te verlaten door „vrijwillig” voor zes jaar militaire dienst te kiezen. Dat hij zonder handgeld inscheept geeft aan dat hij, net als de meeste bewoners van Veenhuizen, geen kans heeft gezien zonder schulden te blijven of een bedragje bijeen te sparen. De periode van zeven jaar zit er in elk geval op en de Nederlandse overheid kon regelmatig soldaten gebruiken bij het onder de duim houden van de bevolking in de wingewesten. Met behulp van Johannes van den Bosch worden door middel van het Cultuurstelsel ook in Nederlands Indië de (landbouw)zaken beter georganiseerd.

Conclusie

De veranderingen zijn kennelijk niet eenvoudig door te voeren. De oorspronkelijke opzet van de Maatschappij van Weldadigheid mislukt, ook al omdat de situatie in de landbouw wisselvallig is. Als deze particuliere instelling zich met de opvang van bedelaars en wezen op het terrein van de overheid begeeft, is de druk groot om mensen op te nemen ongeacht hun geschiktheid en blijft van de weldadigheid weinig over. Het gaat dan meer om de kosten; de wezen en zwervers zijn nodig om aan de contracten te kunnen blijven voldoen. De instellingen hebben uiteindelijk veel overeenkomsten met de vroegere tuchthuizen. De weerstanden tegen plaatsing zijn niet verwonderlijk. In 1854 neemt de overheid de opvang van wezen en bedelaars van de Maatschappij van Weldadigheid over, hetgeen het definitieve einde van de experimenten betekent.

Literatuur

R. Berends, A. H. Huussen jr., R. Mens, R. de Windt; Arbeid ter disciplineren en bestraffing. Veenhuizen als onvrije kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid 1823-1859, Zutphen 1984.

S. Faber, S. van Ruller, C. Fijnant e.a.; Criminaliteit in de negentiende eeuw (Hollandse studiën 22), Hilversum 1989.

Pieter Spierenburg; Financiën en familie-eer. Opsluiting en opgesloten op verzoek te Leiden, 1680-1805. Artikel in „Armoede en sociale spanning”. (Hollandse Studiën 17), Hilversum 1985.

A. Hallema; Eenige officieele bescheiden over den staat der stedelijke gevangenen van Amsterdam in het jaar 1798. Tijdschrift Amstelodamum jaargang 26 (1929).

Coenfeesten en verkeersweek 1937

Het bestuur ontving onlangs van mevrouw M. van Rossum-Maat uit Hillegom een programmaboekje van de Coenfeesten en een folder van de Verkeersweek in 1937. Beide stukken had zij aangetroffen in een map oude papieren. Zij vond dat deze stukken op de juiste plaats hoorden te zijn en schonk ze aan onze vereniging. Wij zijn mevrouw Van Rossum zeer erkentelijk voor haar attente gebaar.

Over de Coenfeesten van woensdag 30 juni t/m zondag 4 juli 1937 is het nodige bekend. Drie opvoeringen op de Vale Hen van het openluchtspel „Onze groote Zoon“, geschreven en geregisseerd door Jo Ridderikhoff en gecomponeerd en gedirigeerd door Gerard Boedijn; een koloniale tentoonstelling in Het Park aan het Achterom; een Indisch marktplein op het Doelenplein; een historische optocht en nog veel meer.

Tegelijkertijd met de Coenfeesten werd de jaarlijkse „Verkeersweek voor West-Friesland“ georganiseerd, een minder bekend fenomeen in de rijke evenementengeschiedenis van Hoorn. Tot nog toe heb ik niets kunnen achterhalen over de geschiedenis van deze week, die werd georganiseerd door een comité onder voorzitterschap van dr. C. Drossaart van Dusseldorp, secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken. Secretaris was H. Krijgsman, toen ook secretaris van Oud Hoorn.

De Verkeersweek 1937 begon op woensdagmiddag 30 juni met een puzzelverkeersrit voor de jeugd. 250 leerlingen van de 5e en 6e klassen van de lagere scholen in Hoorn moesten een route afleggen, waarbij ze gecontroleerd werden op ver-

keersfouten. Volgens de kranten waren dit er „heel wat“, zodat slechts een derde van de deelnemers een speldje kreeg uitgereikt. Hoogtepunt waren de stertochten te land en te water. Men kon die afleggen met een voer- of vaartuig naar keuze. De tochten konden beginnen op donderdag 1 juli en de deelnemers moesten zich uiterlijk op zondag 4 juli om 12 uur in Hoorn hebben gemeld. Daarna wachtte hen een Westfriesse koffietafel in De Witte Engel (Grote Noord 136) en de prijsuitreiking in De Valk (West 72).

De aankomst van de deelnemers veroorzaakte een grote drukte in de stad. Het aantal deelnemende motorrijders was „lang niet onbeduidend“, schreef de Nieuwe Hoornsche Courant. „Het motorgedaver wekte zelfs af en toe den indruk alsof de TT van Assen naar hier was overgeplaatst.“

Er deed zich een incident voor toen een arriverend jacht in de haven kapseisde; de opvarende kwam met de schrik en een nat pak vrij.

Er waren prijzen voor de „verstkomenden“: een automobilist uit Bad Ems, een motorrijder uit Opeinde, een wielrijder uit Anna Paulowna, een jacht uit Terneuzen, een kanovaarder uit Hoorn; er was zelfs een wandelaar uit Bergen.

Verder waren er bekens en plaquettes voor deelnemers met de minste strafpunten. Een „extra-damesprijs“ viel toe aan mejuffrouw Korthals Altes uit Baarn. Een beker voor de beste Hoornse prestatie werd uitgereikt aan ds. F. W. Boers, hervormd predikant alhier.

Leo Hoogeveen

Verkeersweek voor West-Friesland 1937

Eerevoorzitter Mr. H. C. Leemhorst, Burgemeester van Hoorn
Secretaris: Grote Oost 55, Hoorn (Tel. 196)

Zeilers - Kanovaarders - Automobilisten - Motorrijders - Wielrijders

Het Comité stelt zich voor ook dit jaar weer een verkeersweek te organiseren en wel met als centrum Hoorn, de oude Hoofdstad van West-Friesland, ter gelegenheid van de Nationale Jan Pieterszoon Coen zilverfeesten, welke zullen worden gehouden op 30 juni en 1, 2, 3 en 4 Juli 1937, zooda's uit bijgaande folder moge blijken.

Dit jaar organiseert het Comité:

A. STERTOCHTEN

naar Hoorn voor automobielen, motoren, kano's, grootere vaartuigen en rijwielen

Deze tochten kunnen werden uitgerocht vanaf Donderdag 1 Juli, doch de deelnemers moeten zich UITERLIJK OP ZONDAG 4 JULI VOOR 12 UUR in Hoorn melden. Voor deze tochten worden kleine plaquettes en herinneringsmedailles ter beschikking gesteld terwijl voor de verst wegkomende enz. in elke groep bijzondere prijzen worden uitgeleefd.

Enkele der voor de Verkeersweek beschikbaar gestelde bekens

B. PUZZLERITTEN voor automobielen en motoren

Deze ritten kunnen uitsluitend op Zondag 4 Juli gereden worden. De gemiddelde snelheid is maximaal 40 K.M. per uur. Voor deze ritten zijn tal van bekens enz. beschikbaar gesteld.

C. VERKEERSDOOLHOF voor wielrijders

Alle deelnemers, die dezen rit zonder al te veel verkeersfouten volbrengen, ontvangen een kleine herinneringsmedaille, terwijl bovendien nog verschillende prijzen beschikbaar zijn gesteld. Deze rit kan uitsluitend op Zaterdag 3 Juli worden gereden.

EEN WEST-FRIESCHE KOFFIETAFEL

voor deelnemers aan de verkeersweek op ZONDAG 4 JULI

Menu

Boerenstikken - Konkelstikken,
Krentemik - Skootjes en Dikkerskoek.
Brood met Ham - Braye vleisch
en zoks en zoks.
Fransies met gebakken rijfen.
Grauwe erwten met rezainen.
Beskuit met Bessepen.
Spauwers en op lest nog Snakkerghaidjes.

Prijs voor de deelnemers aan de verkeersweek en hun gezelschap, 10,85 per persoon.

Prijs voor niet-deelnemers aan de verkeersweek 11,- per persoon voor zoover plaats beschikbaar.

Het inschrijffeld bedraagt voor:

Automobielen en grootere vaartuigen . . . . . 1.50 per nummer
Motoren . . . . . 1.1- per nummer
Kano's en rijwielen . . . . . 1.050 per nummer
(Inschrijvingen na 27 Juni worden met 1.010 verhoogd).

Het Secretariaat reserveert zonder prijsverhooging plaatsen voor het historisch openluchtspel „ONZE GROOTE ZOON“ op Donderdag 1, Vrijdag 2 en Zondag 4 Juli. Prijzen 11.50, 11.-, 10.75 en 10.50.

Strafpen per punt of op grondrekening No. 1938/37 van Dr. C. Drossaart van Dusseldorp te Hoorn.

INSCHRIJFFORMULIER

(Doorbalen wat niet vermeld wordt)

De ondergetekende

No.	te	weescht deel te nemen
(Stertocht)	(Aantofiel of grooter vaartuig)	(11.50)
aan (Puzzleritt)	per (Kano)	(11.-)
(Verkeersdoolhof)	(Rijwiel of kano)	(10.50)

wescht plaatsen voor de West-Friesche Koffietafel à 10,85 per persoon
verzoekt voor hem plaatsen à 1,- te reserveeren voor

het openluchtspel op (2 Juli . . . . .)
(4 Juli . . . . .)

welk bedrag zal worden voldaan per (gno) (perwissel) in totaal . . . . . f

den . . . . . Jun 1937

Ik heb „wandel” maar tussen haakjes gezet, omdat het in dit artikel hoofdzakelijk gaat over de handel. Ik wil het namelijk hebben over koop- en verkoopakten uit de zeventiende en achttiende eeuw die betrekking hebben op de herbergen die op de hoek van de Veermanskade en de Italiaanse Zeedijk hebben gestaan.

Eén naam komt in die oude akte steeds naar voren, zij het soms in gewijzigde vorm: *Het Wapen van Amsterdam* (waar nu *De Volendammer* is), ook *Het Amsterdamsche Wapen geheten*; deze namen hebben steeds betrekking op hetzelfde pand op bovengenoemde hoek. Onder deze naam staat de herberg ook nog ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Maar dat leest u in het vervolg van mijn verhaal.

Ik begin in het jaar 1696.

In de archieven lezen we: „Verkocht door. . . huys en grond vandien aan. . . beide alhier staende ende geleghen bij 't Hooft genaemt het Amsterdamsche Veerhuys voor f 900,—.

De verkoper en de koper zijn onbekend of ze wilden anoniem blijven. De notaris zal de nu onbekende namen wel geweten hebben. De aanduiding bij 't Hooft is duidelijk een verwijzing.

1713: „Trijntje Cornelisdr. Oly koopt van Duijfe Roe weduwe van Pieter Corneliszn van Sanen zijn huys en grond vandien staende ende geleghen op de Veermanskay op de hoek van de Italiaanse Zeedijk voor vierhonderd en vijftig gulden”.

Hier wordt niet aangegeven dat het hier handelt om een herberg, maar de plaatsaanduiding geeft aan: hoek Zeedijk, en

daar was indertijd de herberg *De Bontekoe*.

Men denkt wel dat dit het tegenwoordige *Schipperhuis* is, maar niets is minder waar.

Naast bovengenoemd etablissement heeft nog een herberg gestaan en zoals we boven al hebben vermeld met een bekende naam *Bontekoe*. Dit plukken we niet zomaar uit de lucht, de heer Peetoom, woonachtig aan de Veermanskade, heeft nasporing gedaan en is tot deze uitkomst gekomen.

Het is zelfs niet zeker dat er op de plaats, waar zich nu het Schippershuis bevindt, toen ook al een herberg was! Wel was er aan het einde van de 19e eeuw (zie foto in Oud Hoorn 11e jaargang nr. 4) een café; we zien daar zelfs aan de rechterzijde nog een tapperij met de naam *De Nieuwe Herberg*. Zijn de twee laatstgenoemde er wel geweest dan kon de dorstige havenbewoner in drie herbergen op een rij terecht!

Weer terug naar onze *Bontekoe* die op de hoek van de Zeedijk-Veermanskade heeft gestaan, kijken we naar een paar oude plattegronden dan zien we een verschil in de rooilijn.

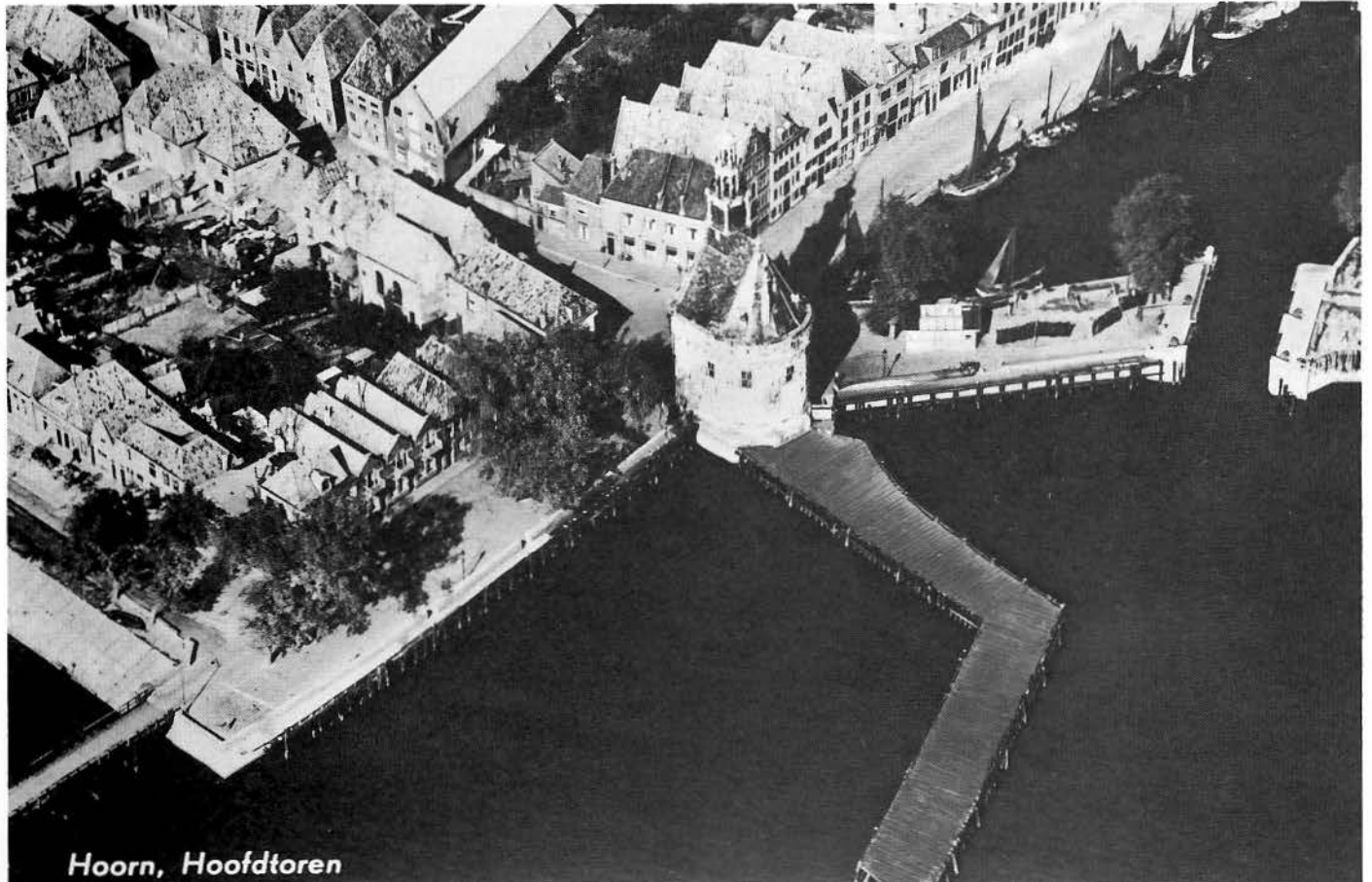
Kaart Tirion 1743

De rooilijn loopt recht in de richting van de Hoofdtoren:

Kaart v. Dijk 1890

Hier zien we de rooilijn helemaal naar het Noorden afbuigen:

Foto: Panorama Zeedijk (hoek).

Hoorn, Hoofdtoren

Ten overvloede nog een luchtopname uit de dertiger jaren waar duidelijke rooilijnafwijking is te zien.

1732: „Paulus Bontekoe koopt van de heer Dirk Gallis met procuratie (=schriftelijke volmacht) Een huys en grond vandien genaamt de Bontekoe staande en gelegen binnen dese stadt op de Zuidhoek? van de Italiaanse Zeedijk bij 't Hoofd voor f 2010,—.

Daar komt de naam Bontekoe op de proppen en wel ene Paulus, ook bekend in deze tijd, Pieter Meindertzn Bontekoe, gehuwd met Aaltje Blokker; zoon en/of broer van Paulus? Belangrijker is echter het bedrag dat hier even op tafel komt: f 2010,— het viervoudige van wat in 1713 Trijntje Oly heeft betaald.

We kunnen nu twee kanten uit: werd er toen al in huizen en grond gespeculeerd of heeft de koop in 1713 op een ander perceel betrekking gehad? Kijken we wat er in 1738 gebeurt dan moeten we het laatste aannemen en is er in 1713 toch sprake geweest van een gewoon woonhuis maar heeft de plaatsaanduiding hoek Veermanskay verwarring gezaaid. Ook de benaming van de verkoper duidt hierop. In 1713 wordt Trijntje Oly eigenaresse, en hier is de verkoper Dirk Gallis (of Galis?).

Tekening Wapen van Amsterdam

1738 „Johannes Eding koopt van Paulus Bontekoe beide Alhier een huys en grond vandien sijnde een Herberg genaamd de Bontekoe op de hoek van de Italiaanse Zeedijk voor f 3050,—.”

Ja, en nu kunnen we ons toch niet aan het feit onttrekken dat er sprake is van enige speculatie. In zes jaar tijd wordt de prijs ineens ruim duizend gulden meer. Een goede verkoop voor Paulus, maar misschien is de zaak zo tot bloei gekomen dat deze verhoging wel te rechtvaardigen was.

1743 We worden verrast door de koop van een „neringrijke” herberg: „Cornelis Jantje Bierenbrootspot koopt van Lijsbeth Roos beyde alhier een huys en grond vandien synde een neringrijke herberg genaamd 's Lands Welvaren bij 't Hoofd voor f 600,—.”

Een prachtige naam en dat op het Hoofd (nu weer met een „d” geschreven). Het Wapen of andere benaming is hoek Zeedijk.

Er blijft dus maar een mogelijkheid over: de herberg die op de hoek van het Achter op 't Zand heeft gestaan en die later volgens Mw. Dekker De Herberg werd genoemd.

1747 „Verkocht de neringrijke herberg genaamt 't Amsterdamsche Wapen staande bij 't Hoofd binnen dese stadt voor f 450,—. De Waterlandsche Doopsgez. Gemeente binnen dese stadt koopt van Corn. Gerritzn. het bovengenoemde huys en grond vandien synde een herberg 't Amsterdamsche Wapen voor f 450,—.”

Tweemaal wordt de naam genoemd en de prijs aangegeven; de Waterlandsche Gemeente wil het goed wit op zwart.

Maar we zijn wel verbaasd over de koper. Wat moet de Doopsgezinde gemeente met een herberg? Alleen als bezit of waren de broeders erg dorstig?

1749 Lang hebben ze er niet plezier van want wat geschiedt er in 1749...

„Matthijs Waring alhier koopt van de Diacenen van de Vereenigde Vriesche Waterlandsche doopsgezinde Gemeente binnen dese stadt een huys en grond vandien synde een herberg van ouds genaamt Het Amsterdamsche Wapen bij 't Hoofd voor Driehondert vijf en seventig gulden...”

En dan gaat de verkoop nog gepaard met een verlies van f 75,—. Ze waren waarschijnlijk toch niet geschikt om een herberg te besturen of de omzet is tegen gevallen.

Nu kon Matthijs Waring de touwtjes weer aan elkaar knopen; deze Matthijs heeft blijkbaar de „smaak” te pakken.

1750 „Matthijs Waring koopt van Grietje Jans de Boer huysvrouw van Adriaan Pieterszn Winkel Procuratie van Gemaal Hare Man (= bij volmacht) een huys en grond vandien synde een herberg genaamt De Bontekoe staande en gelegen bij 't Hoofd voor agthonderd en vijftig gulden.”

Zeker heeft tussen 1738 en 1750 nog een tussentijdse verkoping plaats gevonden want de toenmalige koper was ene Johannse Eding en nu is Grietje de Boer eigenaresse.

En dan zitten we weer voor het blok. Want wat doet Grietje ons aan? Ze verkoopt het geheel voor f 850,— en zie eens wat Eding er voor heeft betaald!

Duidelijk wordt in beide gevallen de naam *Bontekoe* ge-

Foto: Omstreeks 1915 „Tapper” Bakker met echtgenote voor het Wapen.

Foto: Kaarters leden van Ons Genoegen (zie verder tekst).

noemd; we moeten aannemen dat niet het gehele perceel is verkocht maar een klein gedeelte.

1760 „Jan Bomgette verkoopt aan Jan Waardenburg beide alhier een huys synde een herberg van ouds genaamt het Amsterdamsche Wapen staande bij 't Hoofd voor f 400,—.” Dus Matthijs Waring heeft er in de tussentijd ook al afstand van gedaan (zie 1749) want nu komen we als eigenaar en verkoper Jan Bomgette tegen.

Foto: Karel Groenwoudt achter de tap.

1760 In het zelfde jaar, dus wat zien we dan gebeuren? „Jan Waardenburg makelaar (jawel) verkoopt aan Arent Lubbertszn. beyde alhier een huys en grond synde een herberg staande bij het Hoofd voor f 925,—.”

Een leuke winst voor Waardenburg, zoiets zou zelfs in deze tijd niet *misstaan* maar ja, Jan was tenslotte makelaar en hij moest er van leven. . .

Dan valt het stil rond de koop en verkoop van de herbergen aan de haven. Natuurlijk wordt er tot 1806 (zover is het nagegaan) nog wel gehandeld in deze branche. Maar we komen geen *Wapen van Amsterdam/Amsterdamsche Wapen*, een *Bontekoe* of 's *Lands Welvaren* meer tegen. Natuurlijk is dit wel ergens te vinden. Maar het uizoeken van een en ander had al veel snuffelen gekost, wel vonden we in het boek van Gonnet over het Hoornse archief, 1918, nog een leuke aantekening:

„Onder het Tappersgilde ene Pieter Groenwoudt-flessier”, we kende wel de benaming tapper, zelfs bierhuishouder maar flessier was ons onbekend.

Maar we nemen aan dat het op hetzelfde neerkomt; belangrijker vinden we de naam Groenwoudt, een kleine stap naar de nu nog bekende Hoornse naam Groenwoudt.

En ook deze zaten in de tapperijbranche, dus is Pieter een oude voorzaat van onze Groenwoudt-familie?

Dan is het een kleine stap naar het jaar 1947, hoewel we daar even een tweehonderd jaar overslaan, wel een sprong in de tijd. We hebben hem al eens ten tonele gevoerd: Karel Groenwoudt, Oud-Hoornkenner, maar sinds de dertiger jaren ook eigenaar van Het Wapen van Amsterdam. Via zijn zoon Chris kregen we een mooie foto van hem, staande achter de tapkast, maar met een fraaie achtergrond, o.a. een oude klok en andere attributen. En wat zagen we links in beeld: een soort schilderij met daarin afgebeeld een hoorn.

Dat wekte onze nieuwsgierigheid want we lazen ook loterijclub *Ons Genoegen*.

Daar wilden we graag meer van weten en we kwamen weer bij Chris Groenwoudt terecht, die ons helemaal kon inlichten. De club werd opgericht op 12 februari 1947, de loten werden betrokken van de heer J. Vermande, destijds wonende op het Grote Oost.

Het ledental werd bepaald op twintig, maar er was een reservelijst (of wachtlijst). Kwam er een lid te overlijden of gaf hij er de brui aan, dan kwam nummer één van de lijst aan bod.

We willen niet alle namen noemen van de leden maar wel even het eerste bestuur, voorzitter was Gerrit Overbeeke van de Drieboomlaan, penningmeester onze „tapper” Karel Groenwoudt, secretaris Lou Stolk, wonende op de Zon en commissaris(!) Barend Cromjongh, grossier met als domicilie de Westerdijk.

Bekende leden: o.a. Remmerd Kossen van Achter op 't Zand; Tinus Kind, de kapper; Ab Rinses, de afslager; Piet de Vries de visser enz.

Met kerstmis en pasen werden de klaverjaswedstrijden georganiseerd, waarvan hier een foto. We zien echter dat hier ook niet-leden deelnamen. Staande v.l.n.r. Ab Rinses, Toon Rinses en Nico de Best (toeschouwer), zittend v.l.n.r. Jan Rinses (beter bekend onder zijn bijnaam „Jan Moelie”). Dan verder zittend Bram Rinses, Giel van der Zel Sr., Jan Blok (reservelid) en Dolf de Haart. Was het zo koud bij Karel binnen? Vier van de heren dragen hoofddekse.

Herinnering van Vermande 4

Voor de vierde aflevering in deze reeks heb ik weer gebruik moeten maken van twee losse schetsen uit de nagelaten verzameling van de heer Vermande, destijds boekhandelaar en uitgever aan het Grote Noord. In het eerste stukje wordt iets verteld over een sport die vooral onder (jonge) heren uit de betere standen in de 19e eeuw populair was, namelijk het schieten. Dat gebeurde op een toen nog kaal terrein, waarop later het Julianapark werd aangelegd. Vermande noemt het zelf het plantsoen aan de Buitenluiendijk. Een van de kogelvangers is nu in het park opgenomen. De wijze waarop de geweren geladen werden doet vermoeden, dat de heren percussiegeweren gebruikten, een wapen dat van hetzelfde principe uitging als het klappertjespistool en vooral in het laatste kwart van de negentiende eeuw in gebruik was.

Het andere gedeelte informeert over het visserijbedrijf op de Zuiderzee, waarvan Hoorn ook een bescheiden aandeel voor zijn rekening nam.

Schieten

Op het schietlandje (tegenwoordig het plantsoen aan de Buitenluiendijk) werd ijverig met flobertbuks op schijfjes geschoten, op 12 of 20 m afstand. Een enkele maal nam Johan, de zoon van apotheker van Hoolwerff, zijn vaders legerrevolver mede, een zwaar en onhandig wapen voor 6 schoten, welke met een vervaar'lijken knal en flinke schok, afgingen. Als het schot afging sloeg de arm met kracht omhoog. Dit wapen moest met zekere koelbloedigheid gehanteerd. Wie bang was voor het schot schoot zeker mis. De zes patronen zaten in een ronde schijf, na elk schot kwam de volgende patroon voor.

Ook de volwassen heeren schoten op dat schietterrein, evenals de militairen. Voor hen stond een kogelvanger op 200 meter en een tweede op 600 meter afstand, doch deze alleen voor scherpschutters. De heeren schoten met eigen, nu ouderwetse geweren, welke na elk schot geladen werden. Dit was vrij omslachtig, nl. officieel in 19 handgrepen. De losse kogel boven door de loop op het kruit laten rollen met de laadstok een propje papier naar beneden stampen opdat de

Hier besluiten we mee. Op het einde toch nog een beetje „wandelen” in dit artikel, herinneringen aan de oude Zeedijk met zijstegen.

Gelukkig behouden gebleven voor de grote sloop en op enkele, niet zo geslaagde bouwsels na, tot aardig in tact gebleven.

Hoorn, 1990, Giel van der Zel.

Met dank aan mijn oude schoolvriend Piet Peetoom en Chris Groenwoudt.

P.S. In de 9e Jaargang nr. 2 van Oud-Hoorn heeft P. Peetoom al enige koopaktes van *de Bontekoe* te berde gebracht.

We hebben echter gemeend dat in het totaalbeeld van dit artikel het nog even gememoreerd moest worden, excuses voor deze kleine herhaling. Ook nog even inhaken op de *Bontekoe*-herberg. We waren niet helemaal tevreden en zijn dus gaan meten.

De rooilijn aan de evennummering en de onevennummering: tussen de (oudere) panden nr. 67 en nr. 92 bedroeg de afstand ca. 11 meter.

Toen naar de hoek van de Italiaanse Zeedijk, vanaf het Schippershuis tot aan wat nu de *Volendammer* is, en daar kwamen we op een afstand van 19.20 meter.

Deze meting gebeurde onder algemene hilariteit van de daar aanwezige stamgasten, maar we komen nu op een verschil van zo'n 8 meter.

Conclusie daar heeft een flink pand gestaan, vermoedelijk zelfs met een brede voorgevel en een geringere diepte.

lading op z'n plaats komt te zitten. Een afgepaste hoeveelheid kruit met een klein schepje in het geweer brengen. De

Omstreeks de eeuwwisseling. Vanaf het Houten Hoofd gezien het buitendijks land met de twee schietbergen. Later zou dit land het Julianapark worden.

Gezicht op Veermanskade omstreeks de eeuwwisseling.

kogels werden ter plaatse zelf gegoten, het lood stond gesmolten op een klein comfoortje.

De oude geweren gaven een zwaarder schok dan de tegenwoordige legergeweren welke ik meen van 1896 stammen en nu waarschijnlijk vervangen zijn voor moderner wapen. Het geweer moet stevig tegen de schouder gedrukt zijn om te verhinderen dat het met een harde klap tegen de wang terugslaat, wat zeer pijnlijk is.

De vele bewerkingen als hoeveelheid kruit afpassen, kogels gieten, geweer schoonmaken, op welke afstand van het doel te mikken, daar de kogel door de wind afwijkt enz. geven veel stof tot gesprek waardoor de schietoefeningen gezellige bijeenkomsten werden voor de gegoede burgerij. De volmaakte geweren van nu doen afbreuk aan die gezelligheid, waardoor vele schietverenigingen kwijnden en te niet gingen.

De vissers op de Zuiderzee

Door de droogmaking der Zuiderzee is de vissersvloot sterk in aantal verminderd. Nog slechts enkele bidders varen vanuit Hoorn, vroeger lag de haven des Zondags vol bidders. Met stormwind zeilden (ze hadden nog geen motoren) ze naar Hoorn, daar konden ze veiliger binnenvaren doordat de 2 toegangen tot de haven (het groote- en het kleine gat) niet in een rechte lijn lagen waardoor ze, naar de windrichting, de gunstigste toegang konden kiezen. Er werd op de Zuiderzee toen nog ansjovis en haring gevangen, welke bij groote hoeveelheden, letterlijk het schip vol, werden aangevoerd. De ansjovis zwom in groote scholen bijna aan de oppervlakte. Bij mooi zonnig weer kon men vanaf de zeedijk ze waarnemen door het blikeren van de zon op de spartelende

vischjes. Eens werd een school haring in de bocht tusschen Visscherseiland en parkplantsoen zoo dicht tegen de wal gedreven dat men de haring met de hand kon grijpen. Dikwijls was er te veel haring, dan werd ze door de boeren als mest voor 't land gekocht en smaakte 's winters de bloemkool naar visch.

Bruinvisschen

Soms kon men vanaf de dijk eenige bruinvisschen zien zwemmen, dit was interessant daar ze in een rij achter elkaar zwemmen met de rug boven water om adem te kunnen halen. Als er zes achter elkaar zwemmen ziet men slechts no. 1, 3 en 5 daar de even nummers dan onderwater zijn. Duiken de even nummers op, dan duiken de oneven weer onder, steeds afwisselend met kleine tusschenpozen.

Zeehonden huisden op het lage eind van Urk, (de zgn. staart). Een enkele maal dwaalde er wel eens een af tot in 't gezicht van Hoorn. De visschers maakten er jacht op. Ze overdreven de schade aan de vischstand welke die enkele dieren veroorzaakte. Visschen was geen lucratief bedrijf, ze bleven arm.

De bidders waren veilige schepen, ze hadden zgn. zwaarden op zij voor het stabielere evenwicht. Doordat ze breed waren met betrekkelijk korte mast en het grootzeil naar boven smaller werd kon de stormwind ze niet zoo hellend drukken dat het zwaartepunt der druk buiten boord kwam te liggen en ze dus water zouden scheppen en omslaan.

Omstreeks 1900 had in Hoorn niemand een plezierjacht en de jongelui geen kano's. Ook wisten ze niet dat ze deze zelf wel konden vervaardigen.

d.d. 15 mei 1990

Achterstraat 5 (gem. monument)

Drieboonlaan

Gasfabriekterrein

Woonhuis met klokgevel. Restauratie door *Stichting Stadsherstel* Hoorn in volle gang.

Actie om te komen tot restauratie van het hek en de poortingang van de RK begraafplaats aldaar gestart.

Nieuwbouw in volle gang.

Foto 1:
Gasfabriek

Gerritsland 38 (rijksmonument)

Gravenstraat 15-17 (gem. monument)

Grote Noord 15 (rijksmonument)

Grote Noord 20 (gem. monument)

Grote Noord 26

Grote Noord 28

Woonhuis, wordt gerestaureerd.

Restauratie door *ver. Oud Hoorn* in volle gang.

RK Kerk uit 1882. *Stichting Koepelkerk* ijvert voor behoud en restauratie. Plan om dit jaar met deelrestauratie te beginnen.

Bedrijfspan. Plan voor wijziging.

Onderpui gewijzigd t.b.v. zachte horeca (snackbar).

Winkelpand, geheel voorzien van houtskelet met o.a. korbelen; buitenbetimmering ook van hout.

Foto 2: Gravenstraat 15-17.

Foto 3: Grote Noord 28.

Grote Noord 31 (rijksmonument)
Grote Noord 62 (rijksmonument)
Grote Noord 73 (beeldbepalend)

Grote Noord 102 (beeldbepalend)
Grote Oost 63-65 (rijksmonumenten)

De Hulk 16 (gem. monument)
Karperkuil bij ABC
Kerkplein 4-5 (beeldbepalend)
Kerkplein 39 (rijksmonument)
Lange Kerkstraat 11 (rijksmonument)
Mallegomsteeg

Nieuwe Noord 56-58
(rijksmonumenten)

Voormalig woonhuis uit 18e eeuw. Aangekocht door C&A. Staat al jaren leeg.
Winkelpand. Plan voor verbouw.
Voormalige slagerij; in- en exterieur gewijzigd. Kreeg enkele jaren een onderscheiding van Oud Hoorn voor de (toen) geslaagde verbouw.
Opticiën. Wordt verbouwd en gerestaureerd.
Woonhuis-restauratie. Verbouwd tot één restaurant. Inwendige resten van laatmiddeleeuws houtskelet nr. 63 weggehaald. In nr. 63 zijn delen van muurstijlen zichtbaar gebleven.
Voormalig stoomgemaal. Nu restaurant: plan voor wijziging.
Plan voor bouw van groot woningcomplex.
Woonhuizen. Plan tot samenvoeging met beperkte wijziging van de bouwmassa.
Sint-Jansgasthuis uit 1563. Staat in de steigers t.b.v. restauratie voorgevel.
Winkelpand hoek Kruisstraat. In- en uitwendig verbouwd.
Op de hoek met de Lindenstraat wordt door de gemeente een gebouw gecreëerd met sanitaire voorzieningen t.b.v. watersporters. Tevens komen er twee woningen en een winkeltje in.
Tweelinghalsgevels uit 1730. Nu opslagruimte. Verkeert in staat van verval.

Foto 4: Nieuwe Noord 56-58.

Stationsplein 1 (rijksmonument)
 Slapershaven 1, 2, 3
 (rijksmonumenten)
 Schoolsteeg 7 (rijksmonument)
 Turfhaven (Oude) 7
 Veenenlaan
 West 50 (rijksmonument)
 Warmoesstraat

Westerdijk

Stationsgebouw uit 1884 wordt verbouwd en gerestaureerd.
 Friezen van Bossu-huizen worden i.o.v. ver. Hendrick de Keyser gerestaureerd.

Bedrijfspan, eigendom Oud Hoorn, restauratie geheel voltooid.
 Voormalige opslagruimte, verbouwd tot restaurant.
 Voortbestaan oudste arbeiderswoningencomplex in Hoorn uit 1909 is onzeker.
 Woonhuis In den Frahchtwagen; wordt gerestaureerd.
 Pand grenzend aan tuin van Kerkstraat 10 (rijksmonument); restauratie i.o.v. fam. Mulder in volle gang.
 Nieuwbouw van *Westerhaven* in volle gang. Het stratenpatroon wordt hierbij iets gewijzigd. Nieuwe straat met aanleunwoningen zal De Driestal heten (naar gelijknamige middeleeuwse boerderij aldaar).

Foto 5: *Westerhaven*.

Foto 6: *Westerhaven*.

Westerdijk (provinciaal monument)

Westerdijk (provinciaal monument)

Zon 11 (monument)
 Oostereiland

Vale Hen/Scharloo
 Westerdijk/hoek Breed

Westerdijk/Geldersesteeg/Achterom

Belaagd door plan tot nieuwbouw hotel-annex-zwemparadijs (plan om te starten na bouwvakantie 1988!).

Belaagd door plan om tot groot recreatiegebied te komen met eilandvorming in het IJsselmeer.

Zeventiende-eeuws woonhuis (thans opslagruimte). In ernstige staat van verval. Omvangrijk gevangeniscomplex met o.a. 19de-eeuwse bebouwing met oudere fragmenten. Over nieuwe functie wordt nagedacht.

Plan voor grootschalige reconstructie t.b.v. parkeerruimte.

Bij graafwerkzaamheden op plaats van voormalige benzinstation kwamen delen van het fundament van de vroegere Westervoort bloot.

Drie standbeeldjes (beeldhouwster Truus Menger) geplaatst op 4 mei ter nagedachtenis aan de slachtoffers in Hoorn van de Tweede Wereldoorlog.

Foto 6: *Geldersesteeg*.

Merkwaardigheden en minder bekende aspecten van het historische Hoorn

„Dit keer was het een vijf minuten-prijsvraag”, schreef mevrouw Lampe. „Snel reed ik naar het paaltje bij de Wisselstraat; ik keek daar even rond en klaar was ik. Anders houd ik er altijd nog een mooie speurtocht door de stad aan over, maar dat was deze keer helaas niet het geval.”

De familie Griffioen berichtte: „Wij genoten zeer van onze speurtocht. Ga er s.v.p. nog lang mee door!”

U ziet het: de meningen zijn verdeeld. En Ben van Tartwijk loste de prijsvraag op in zijn huiskamer in Hoogkarspel: „Ik ben m'n stoel niet uitgeweest. . .”

Voor straf dan maar weer een moeilijke zoektocht? U moet maar melden hoe pittig de nieuwe prijsvraag is.

De oplossingen:

Foto 1: Paaltje in de Nieuwstraat voor de poort naar de Wisselstraat; het verwijst naar de Openbare Bibliotheek. Het wordt wel de boekworm genoemd. „Op dit paaltje is een leesbril zichtbaar”, meldt de heer Beekhof.

Foto 2: Het duifje zweeft in de poortingang van het voormalig Weeshuis aan de (Korte) Achterstraat. Deze duif duidt symbolisch de Heilige Geest aan en verwijst naar de Heilige Geestvoogden die de zorg hadden over het Hoornse gasthuis (in 1387 komt deze aanduiding al in de archieven voor) en vanaf 1553 over het Weeshuis dat gehuisvest werd in het Mariaklooster.

Foto 3: De leeuw aan de ingangspoort van het Statenlogement, ook het oude Stadhuis genoemd, nu VVV-bolwerk. Ben van Tartwijk meent dat het dier niet brult doch gaapt. . .

Foto 4: De jaartaltorentjes bevinden zich op het dak van Nieuwstraat 3. Enkele inzenders schreven deze pironen nooit eerder bespeurd te hebben. Anderen gaven nadere, overbodige informatie over de aard van het in dit pand gevestigde winkelbedrijf.

Foto 5: De heer Baart schrijft: „Dit is een gedeelte van de gevel van meubel- en modezaak Kieft; hoek Gouw/Nieuwstraat. Voorheen S. I. de Vries en daarvoor logement De Morgenster (eigenaar W. Kaptein werd in Hoorn Kappie genoemd). Het gebouw is van 1911 en ziet er heden in grote trekken nog hetzelfde uit”.

De heer J. de Rooy meldt nog over foto 2 van december 1989 dat de muur daarop met de raampjes inderdaad afkomstig is van het theehuis dat bij Rodesteen 15 hoorde. Het theehuis werd in de Tweede Wereldoorlog en korte tijd erna bewoond tot het door brand onbewoonbaar werd.

Foutloze inzendingen kwamen binnen van: mevr. M. C. Mes, mevr. J. C. Waard-Opmeer, Ben van Tartwijk, H. M. de Jong, fam. Lampe, J. de Rooy, J. C. Beekhof, J. Baart, Frank Vollmuller, fam. Griffioen, J. G. Beuving en Rob Mantel.

Vrouw Fortuna liet haar welgevallig oog vallen op de heer Beuving, Watertje 8, die dus de gebruikelijke Oud-Hoornboekenbon zal ontvangen.

Nieuwe prijsvraag

Andere beelden van Hoorn dan gewoonlijk. Het zijn enkele foto's uit mijn verzameling „Hoorn pansert zich”, oftewel „De opmars van het rolluik”. Zoals u begrijpen zult zijn deze vijf foto's maar een heel kleine greep.

Foto 1: Meteen een hoogtepunt binnen beschermd stadsgezicht; een hele straathoek kan de aanval doorstaan. Waar?

Foto 2: Een rolluik dat nog frivool wordt overkoepeld door een te kort rokje; twee huizen verder weer een rolluik. Kent u ze?

Foto 3: Garagedeuren en hekken met scherpe punten. Waar treft u dit weerbaar beeldaanzicht?

Foto 4: Als het glas te duur wordt, dan nemen we maar planken. . . De deuren zullen wel van plaatstaal zijn. Waar bevindt zich dit fort?

Foto 5: Een woonhuis waar het rolluik over de indeling van de onderpui is „geplakt”.

Kent u nog meer van dit soort fraaie moderne verdedigingswerken? Ik houd mij aanbevolen voor uw informatie.

Uw oplossing en opmerkingen graag weer (schriftelijk) naar J. M. Baltus, Grote Oost 98-100, 1621 BZ Hoorn. De boekenbon ligt al klaar.

Foto 1

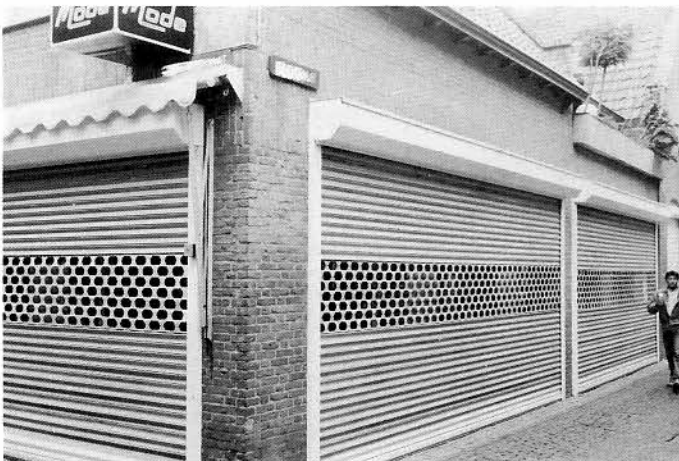
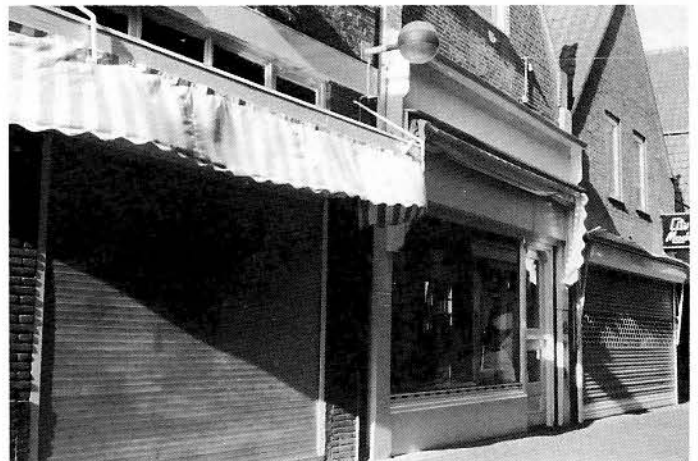

Foto 2

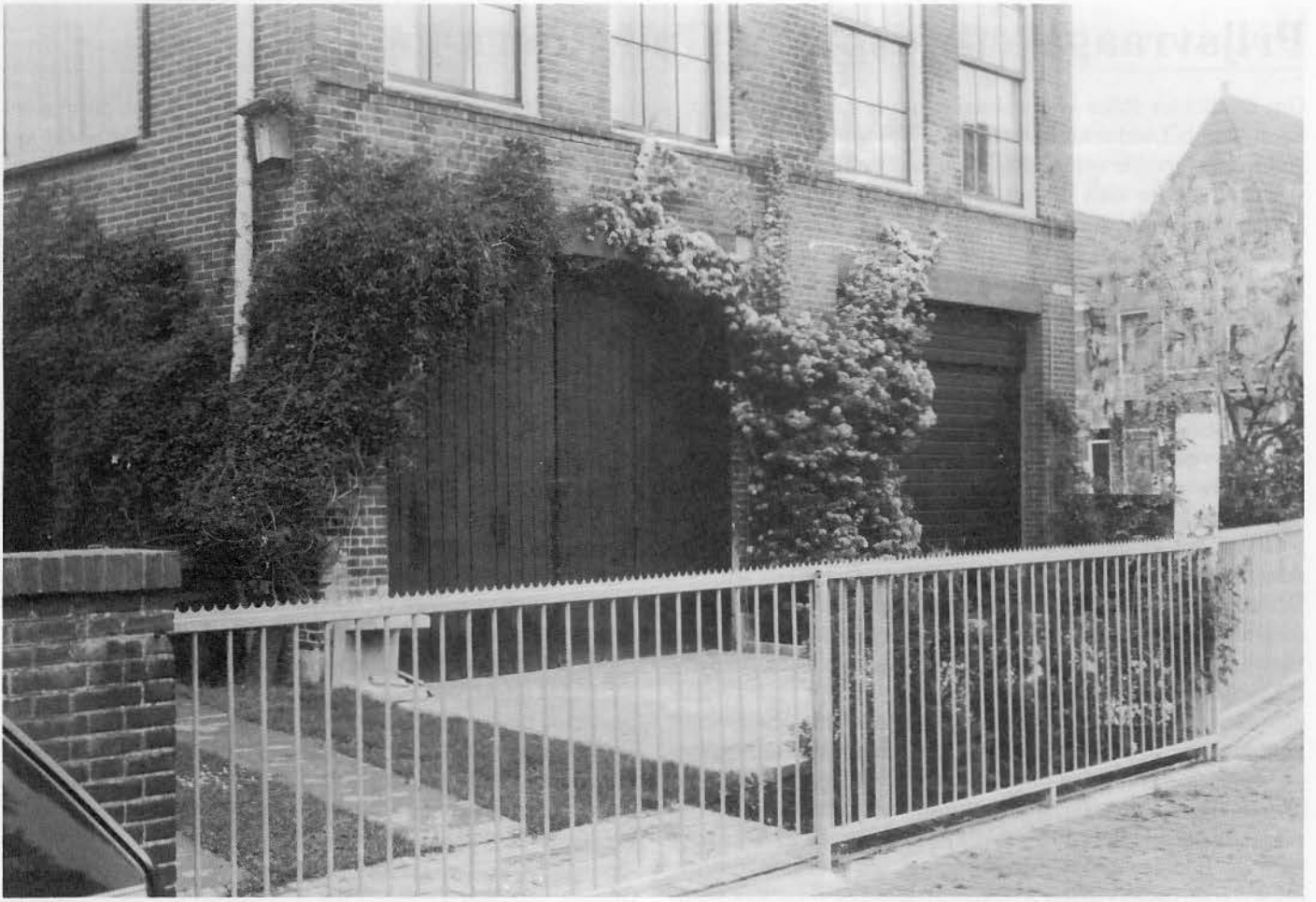

Foto 3

Foto 4

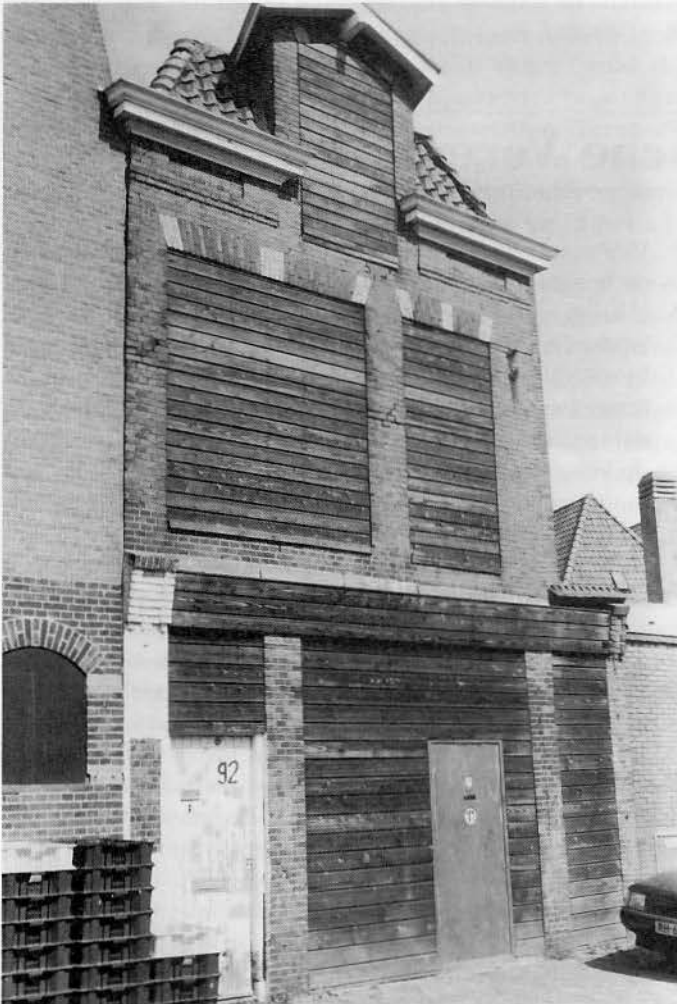

Foto 5

Prijsvraag: ontwerp een Oud Hoorn-logo

Om de dichter Rilke te parafaseren: wie nog geen huisstijl heeft, kan het wel schudden. Met andere woorden: elke zichzelf respecterende vereniging dient snel haar eigen identiteit weerspiegeld te zien in een symbool dat onmiddellijk herkenning oproept bij vriend en vijand. Zo'n symbool noemen we een logo. U ziet ze dagelijks en herkent meestal direct welke instelling schuil gaat achter het teken: het bandenmannetje van Michelin, de éénhoorn van de stad Hoorn of de schelp van Shell. Zo'n logo is als het ware de visuele vertaling van de verenigingsfilosofie.

Sommigen zullen de vereniging Oud Hoorn de filosofie van het behoud (zuchtige) toedichten; anderen zien in haar meer een voorvechtster van het belang van het historisch waardevolle en weer anderen beschouwen de vereniging meer als actiegroep tegen monumentale aanslagen of als horzel in de pels van het gemeentelijke monumentenbeleid. Talloze andere filosofieën zijn denkbaar.

De jubileumcommissie 1992 roept u hiermee op om uw idee omtrent de filosofie — zo u wilt omtrent de functie — van de vereniging Oud Hoorn om te zetten in een logo dat éénduidig is in zijn betekenis. U kunt daarin uw eigen visie op datgene wat de vereniging het meest typeert, kwijt. Het spreekt voor zich dat in uw ontwerp een karakteristiek kenmerk van de 75-jarige vereniging te herkennen dient te zijn. Geef uw originaliteit en creativiteit de ruimte in het licht van de viering van het vijfenzeventig jarig bestaan in 1992. Het moet toch de nodige voldoening schenken om te zijner tijd uw ontwerp terug te vinden in bijvoorbeeld het briefhoofd van de vereniging. Kortom, de jubileumcommissie roept alle leden op om deel te nemen aan deze logo-ontwerp-prijsvraag waaraan vanzelfsprekend een prijs én een wedstrijdreglement verbonden is:

1. Deelname aan de prijsvraag is alleen toegestaan aan leden van de vereniging Oud Hoorn. Leden zijn zij die op 31 december 1990 contributie hebben betaald en staan ingeschreven in de ledenadministratie.
2. Leden van het bestuur, van de jury en van de jubileumcommissie zijn uitgesloten van deelname.
3. Alle inzendingen blijven eigendom van de vereniging Oud Hoorn, ook de eventueel bij het ontwerp ingezonden toelichting.
4. De inzendingstermijn sluit op maandag 1 juli 1991.
5. U dient uw ontwerp(en) — uitgevoerd in zwart-wit — te zenden aan: Vereniging Oud Hoorn, Postbus 346, 1620 AH Hoorn o.v.v. prijsvraag.
6. Uit de inzenders wordt door een deskundige jury één winnaar of winnares gekozen; hij of zij ontvangt een geldbedrag van f 250,— ineens.
7. Over de uitslag vindt geen correspondentie plaats.
8. De jury bestaat uit vertegenwoordigers van de Stichting Beeldende Kunst Hoorn en van galerie De Krijtkring; de jury doet een voordracht aan het bestuur. Het bestuur beslist uiteindelijk.

Tenslotte, mocht de ingezonden hoeveelheid en kwaliteit zich daarvoor lenen, dan zullen de overige inzendingen ofwel worden tentoongesteld ofwel worden gepubliceerd in het kwartaalblad.

Gun de vereniging een aantal van uw meest creatieve momenten!

Namens de jubileumcommissie,
T. v. Weel.

Maak kennis met de Historische Vereniging Holland

De Historische Vereniging Holland is een interprovinciale historische vereniging, die zich ten doel stelt de kennis van en het onderzoek naar het verleden van Noord- en Zuid-Holland te bevorderen.

De Historische Vereniging Holland tracht dit doel te bereiken door het organiseren van cursussen, contactdagen en excursies, en door het uitgeven van tijdschrift „Holland” en de reeks „Hollandse Studiën”. Daarbij staat steeds het belang van een goede wisselwerking tussen professionele en niet-professionele geschiedbeoefening voorop.

U kunt nu tegen de *gereduceerde prijs van f 30,—* één jaar lid worden van de Historische Vereniging Holland en zo kennismaken met haar activiteiten en publikaties (de contributie bedraagt normaal f 45,—).

Wat biedt het lidmaatschap van de Vereniging Holland u?

* Vijf maal per jaar ontvangt u het rijk geïllustreerde regionaal-historische tijdschrift „Holland” met gevarieerde artikelen over het Hollandse verleden in de ruimste zin van het woord. Iedere jaargang bevat één themanummer (in 1988 over dieren, in 1989 over nijverheid en industrie, in 1990 over de geschiedenis van de Hollandse geschiedbeoefening); bovendien wordt in het tijdschrift ieder jaar de archeologische kroniek van Holland opgenomen, die een overzicht biedt van recente opgravingen en bodemvondsten.

* Vier maal per jaar brengt het „Nieuwsblad Holland” u op de hoogte van alle verenigingsactiviteiten en publikaties.

* U krijgt een aanzienlijke korting (30 tot 50%) op de „Hollandse Studiën”, een reeks monografieën en bundels over belangrijke aspecten van de Hollandse geschiedenis. De onderwerpen van enkele recente delen: stadsplattegronden en historisch onderzoek, landschap en bewoning in de benedendelta van Rijn en Maas tot het jaar 1000, criminaliteit in de 19e eeuw, sefardische joden in Amsterdam, de boeken van de St. Bavo in Haarlem.

* U kunt ten slotte tegen geringe vergoeding deelnemen aan de jaarlijkse cursussen (1988: kermis, theater en film; 1989: fiscale bronnen; 1990: topografische afbeeldingen) en excursies. De jaarlijkse contactdag biedt u een uitstekende gelegenheid om ervaringen uit te wisselen met andere historisch-geïnteresseerden.

U kunt van het kennismakings-aanbod gebruik maken door f 30,— te storten op giro 33.21.91 ten name van Historische Vereniging Holland te Haarlem *onder vermelding van „kennismakings-abonnement 1990”*.

De reeds verschenen nummers van het tijdschrift worden u dan toegezonden.

Voor meer informatie kunt u zich wenden tot B. van Straalen, 070-3624961 (overdag) of 01830-33516 (na 20.00 uur).

Hoorns weesmeisje over haar leven in de „Achterstraat”

Inleiding C. J. van der Poel

In elk mens ligt geschiedenis opgeslagen. Zijn eigen belevenissen behoren daartoe, maar ook wat hij per mondelinge overdracht heeft gehoord van anderen, of wat er te lezen viel in familiedocumenten en brieven. Veel raakt verloren. Familieverhalen zijn aan slijtage onderhevig. Na drie of vier generaties kunnen ze verdwenen zijn. Soms hebben jongere generaties er geen boodschap aan en willen er niet van horen.

Zeldzaam is het, als dit soort belevenissen, die een beeld geven van zeden en gebruiken van onze niet al te ver verwijderde voorouders goed bewaard blijven. Brieven en dagboeken, die met andere documenten veelal op stoffige zolders liggen, bereiken te weinig de openbaarheid. Er moet een schat aan gegevens voorhanden zijn over directe menselijke historie, waarvan de waarde voor ons begrip over wat er voor ons geschiedde en wat ons maakte tot wat wij nu zijn, van onnoemelijke betekenis is.

Voor iets unieks heeft de in 1889 geboren Aaltje, of Alie van der Woude(n) gezorgd, die Achter op 't Zand te Hoorn woonde. Haar moeder stierf, toen Alie de leeftijd van drie jaar had bereikt. Haar vader vond de dood, toen zij zes jaar oud was. Met haar vier broers en zusters werd zij in 1895 in het Protestantse Weeshuis in de Achterstraat opgenomen. Alie was een geboren vertelster. Tot op zeer hoge leeftijd vertelde zij in familiekring verhalen, hoe het haar in Hoorn en in het bijzonder in het weeshuis is vergaan.

Haar dochter mw. J. M. Molenmaker-de Visser te Heerenveen zette haar hoogbejaarde moeder ertoe aan haar Hoornse belevenissen op papier te zetten. Zij voltooide het werk niet lang voor haar dood. De oud-journalist en oud-wethouder van Heerenveen Rudi Boltendal legde het contact met een Hoornse collega, waarna de memoires in de vertrouwde handen van de Vereniging Oud Hoorn geraakten. Het blad van de vereniging zal in afleveringen tot publikatie van dit stukje menselijke geschiedschrijving overgaan.

Het bijzondere van deze herinneringen is de eenvoudige en directe verteltrant van een vrouw met een zeer scherp observatievermogen, die erin geslaagd is een tijdsbeeld op te roepen, waarin feiten en soms heftige en schrijnende gevoelens werkelijk tot leven komen. Het laat zich lezen als een spannend verhaal.

Het slot geeft uiting aan verbittering, maar deze is zeker te relativiseren door de mondelinge mededeling aan haar dochter: „Eigenlijk hebben wij het nog niet zo slecht gehad . . .” Het wijst erop, dat een groot deel van de Hoornse bevolking armoe aan den lijve heeft onderhouden.

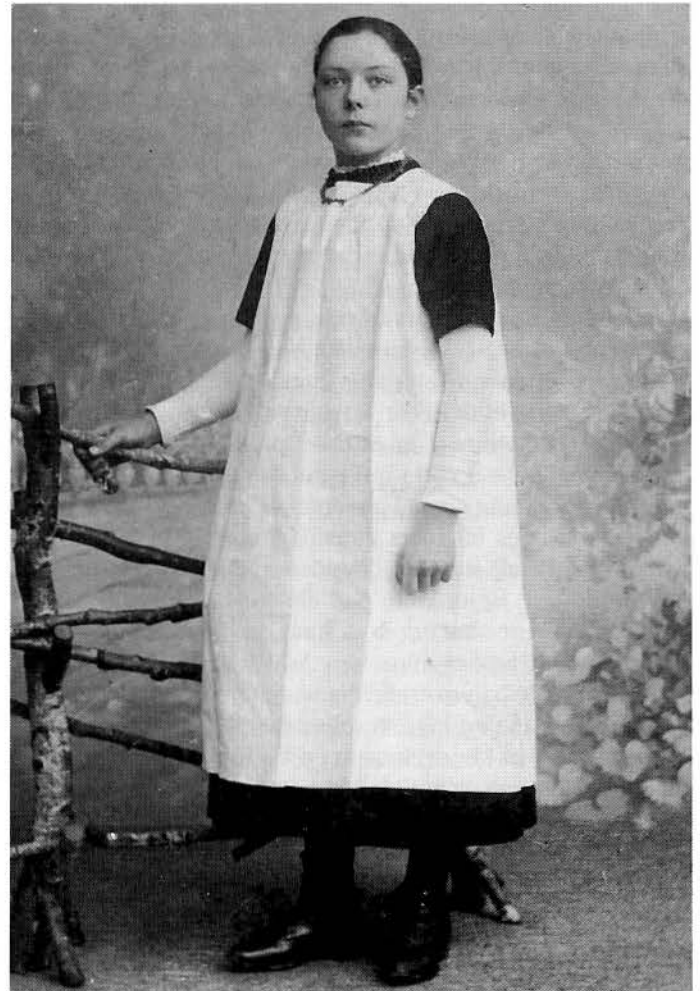
Het ware te wensen, dat ook anderen nog eens bij zichzelf te rade zouden gaan over wat zij kunnen bijdragen

aan de geschiedenis van de laatste honderd jaar door het bezit aan eigen brieven etc. van zolder te halen en in de een of andere vorm aan de openbaarheid prijs te geven. Voor wie het schrijven moeilijk valt, zouden bandopnamen uitkomst kunnen bieden. Er zou heel goed een meer gestructureerde aanpak mogelijk voor zijn.

Zonder twijfel zal het lezen van de herinneringen van Aaltje van der Woude(n) een inspiratiebron kunnen zijn tot het opdiepen van meer en andere menselijke geschiedenissen uit het Hoornse leven, die vaak veelzeggender zijn dan de officiële geschiedschrijving. Of beter gezegd: beide vormen van geschiedschrijving hebben elkaar nodig om de werkelijkheid van toen te benaderen.

Herinneringen

van een 100-jarige vrouw aan haar jeugd in het weeshuis te Hoorn

*Aaltje in weeshuiskleren, het zgn. kinderkleed, foto 1900
(foto: J. Huysen)*

(Terugblik op het begin)

In 1889 werd ik¹ in Hoorn geboren in een straat die de „Zeedijk” heette². Het was in een hoekhuis, vlak bij de gevangenis, die de „Krententuin” werd genoemd. Het huis zag uit op de dijk, waarachter de Zuiderzee. Toen ik kwam, hadden mijn ouders al 4 kinderen³. De oudste, een jongen, was in 1880 geboren. Hij heette Hendrik maar werd Hein genoemd. Mijn zusjes heetten Johanna, wij noemden haar Annetje, Aafje, Catrien en ik, Aaltje. Ik heette liever Alie en zo werd ik ook vaak genoemd. Dat ik liever Alie heette kwam door een versje waar ik dikwijls mee werd geplaagd.

Het versje luidde:

Aaltje zat op een paaltje,
het paaltje brak en Aaltje viel in de koeiekak.

Annetje was het zorgenkind. Ze was iets mismaakt en veel ziek. Later heb ik wel begrepen, dat ze tbc gehad moet hebben. Men sprak toen over tering. Mijn vader was beurtschipper, wat ook zijn vader was geweest. Van mijn grootouders weet ik niet zoveel.⁴ Alleen dat grootmoeder van de „Kleine Oost” kwam, aan het eind ervan, waar haar vader een houthandel dreef.

Met een houten zeiltjalk voer mijn vader meestal op Friesland. Wat in die tijd, aan het einde van de vorige eeuw dus, wel een riskante onderneming was, vanwege de route over de Zuiderzee. Daar kon het geducht spoken en veel contact met de vaste wal was er niet. Bovendien was vader meestentijds alleen aan boord. We zagen hem heel weinig. Wij woonden niet op dat schip, omdat moeder niet tegen varen kon. Zij heette Catrien Dekker.³ Zij kwam, als ik het mij goed herinner ook uit een schippersfamilie. Daar vader met zijn schip nauwelijks de kost kon verdienen voor zijn gezin, zorgde moeder voor bijverdienste. In de voorkamer van ons huis dreef ze een kruidenierswinkeltje. Een soort „winkel van sinkel”. Aangezien we in een buurt woonden waar armoede troef was, werd er vrijwel altijd op de pof gekocht. Het moet voor haar een hele zorg geweest zijn om het geld binnen te krijgen. Maar als er geld verdiend was eiste ze onmiddellijk haar deel. Ze mocht vooral niet soepel zijn, want dan werd er dadelijk misbruik gemaakt.

Moeder had oog voor mooie dingen. In haar hart was ze graag creatief bezig. Ze kon zich een beetje uitleven in het maken en vermaken van dameschoeden. In mijn herinnering was ze daar 's avonds in een hoekje van de keuken altijd mee bezig. Dat bedoeninkje moet dus wel hebben gelopen. Mijn broer Hein, die heel veel klusjes voor moeder moest opknappen, werd zo nodig naar „Valkie Polak” gestuurd om fluweel, linten en strikjes en soms kunstbloemen, in te kopen.⁵ De winkel van Polak stond in de „Vissteeg”. Deze man leverde ook op de pof. Broer Hein had als oudste de zorg voor de zusjes, als moeder het erg druk had. Het behulpzaam zijn bij het eten vond hij het minst erg. Wat wij niet lustten en de restjes die in de pan overbleven, waren voor hem. Mijn moeder moet een hele flinke vrouw geweest zijn. Volgens zeggen, zagen wij er keurig schoon en verzorgd uit. De huishouding van toen was primitief. Ze had de winkel, was daar ook de praatpaal voor vrouwen in moeilijkheden en dan de hoeden, het was zaak, dat die op tijd werden afgeleverd. Veelal had ze de zorg voor de 5 kinderen alleen.

Hoe we woonden'

Het huisje bevatte een voorkamer, een woonkamer met alkoof en een keukentje. In de alkoof sliepen de meisjes. Vader

Moeder

Vader

en moeder in de bedstee in de woonkamer. Hein zijn bed stond op de vliering, zomaar onder de dakpannen. Overal zag je licht tussen de kieren. Zo vlak aan de Zeedijk, waaide hij bij storm haast uit zijn bed. 's Winters had hij de stuif-sneeuw op zijn deken. Zo was dat nu eenmaal, men wist niet beter en was er wel gelukkig mee. Vanuit het keukentje kwamen we op een binnenplaats. Daar stond de waterpomp en daar was ook de plee.

In 1892, ik was 3 jaar, stierf mijn moeder in het kraambed.⁶ Vader was varende en hoorde pas bij thuiskomst van het gebeurde. Hein, die 11 jaar was, heeft haar laatste uren meege- maakt en haar ook een beetje bijgestaan op zijn manier. Zij werd maar 36 jaar oud. Daar zat mijn vader nu. 5 kinderen, teruglopende financiën en de vraag wat er met de kinderen ging gebeuren als hij op zee voer. Hein was geen probleem, die was net van school en hij kon de jongen heel goed op zijn schip gebruiken. Hein ging mee aan boord. De jongen heeft daar veel verdriet van gehad. Veel te zwaar werken en van een ander vak leren kwam niets meer terecht. De enige mogelijkheid voor de meisjes was een beroep doen op de familie. Dat vond in goed overleg plaats.

Annetje in kinderkleed (1900) (foto: J. Huysen).

Annetje, die veel zorg nodig had ging in huis bij grootmoeder Dekker. Ze was weduwe en woonde in een klein huisje in de „Achterstraat”, schuin tegenover het weeshuis.⁷

Aaf, Catrien en ik kwamen bij oom en tante Dekker.⁸ Oom was postbode en zij woonden in de „Vijzelstraat”. Ik herinner me eens een artikel in een of andere krant gelezen te hebben, waar hij in genoemd werd. Men had uitgerekend, hoeveel km deze man in zijn functie had afgelegd. Het liep in de duizenden. Zijn route lag tot Medemblik en alles te voet. Deze mensen hadden 2 kinderen, een jongen en een meisje.

Dit huis bevatte een pronkkamer, een woonkamer en voor die tijd een grote keuken. Ook nog een tuintje. Interessant vond ik daar de plee. Ook buiten natuurlijk. Met een laag schot was die gescheiden van de plee van de burens. Van de zitplaats kon men elkaar zien en er werd daar ook menig probleem in betrekkelijke rust besproken. Die plee werd eens in de week geleegd. De tonnenman nam het volle ding op zijn nek en sjouwde dan door de keuken, door de kamer en het nauwe gangetje naar buiten. De stank bleef vooral in de winter de hele dag wat hangen.

In het tuintje stond ook nog een regenton. Dat was de water-voorziening van ons en de burens.

Het leven speelde zich af in de woonkamer. Daar waren ook de beide bedsteden. De meisjes sliepen met zijn vieren in de ene. Mijn plaats was een kribbe, die aan het voeteneind aan de wand was gespijkerd. De andere bedstee was voor oom en tante. Mijn neefje sliep, net als mijn broer in ons huis, onder de dakpannen. De 3 jaren dat we daar woonden hadden we het heel goed. Vader probeerde zo veel mogelijk 's zaterdags bij zijn kinderen te zijn. Ik als jongste zat meestal op zijn schoot. Zijn stoel stond naast de kachel en dat gaf 's winters zo'n knus gevoel. Vader betaalde voor zijn kinderen wat kost- en kleedgeld. Dat op te brengen werd steeds moeilijker voor hem. Annetje kostte door haar ziekte ook wat meer dan normaal. Economisch was het voor de zeilvaart een teruglopende tijd. Overschakelen op stoom werd noodzakelijk. Samen met moeder was hij al aan het sparen geweest. Nu kwam er niets meer van terecht. Hoorn was geen rijke stad meer. Er moest geknokt worden voor vracht. Hij kwam nu vaker in de kroeg, daar speelde veel handel zich af. Zuur verdiend geld kwam in de zak van de kroegbaas. Na 3 jaar sloven, zonder geluk en niet de steun van zijn flinke vrouw, maakte hij een eind aan zijn leven.⁹

Daar zaten we dan. Nietbegrijpend.

Door zijn daad mocht mijn vader niet in gewijde aarde worden begraven. Ze brachten hem naar een hokje van de „oude begraafplaats”. Ergens buiten de stad. Na al het leed en de moeilijkheden geen mededogen. Ik kon dat de „kerk” mijn hele leven niet vergeven. Dacht men daarbij wel aan de nabestaanden? Aan de kinderen vooral. Die hadden veel van hun vader gehouden. De oplossing was nu het weeshuis. Er was er een voor alle gezindten. Het had de naam een rijk huis te zijn en stond te boek als modern.

Grootmoeder wilde Annetje aanvankelijk niet afstaan. Het motto was echter, het gezin bij elkaar houden en Annetje werd er niet beter op. In het weeshuis zou ze alle zorg kunnen krijgen. Hein werd ook opgenomen. Hij was plotseling van het zware werk bevrijd en zou een vak mogen leren.¹⁰

Kennismaking met het weeshuis

Op een goede dag was het zover. Tante zou ons allemaal wegbrengen. Ik was 6 jaar, weet het nog goed. We waren wat stilletjes. Ik hield de hand van tante stevig vast. De groteren droegen een paar katoenen zakken met onze kleren. Het was niet ver lopen naar de „Achterstraat”. We belden aan de voordeur en werden opengedaan door een meisje in weeshuiskleding. Ze liet ons netjes in de hal. Daar wachtten we tot „vader” verscheen. Hein werd meteen bij de grote jongens ingedeeld. Hij was 15 jaar. Annetje ging door naar het ziekenzaaltje. Wij gedrieën naar de kinderkamer. Onze zakken met kleren hadden we afgegeven. (We hebben die trouwde zaken nooit weergezien.) Mijn eerste indruk was, „Wat mooi”. Alles was zo groot en er was speelgoed. Vader verdween en de kindermoeder kwam. Geen vriendelijke

Den 2^{en} Augustus h. zij als verpleegden in dit gesticht
opgenomen. Berden: Johanna, Maria; Aafje; Catha-
rina; Johanna; en Salpe; kinderen van wijlen Pieter
van den Hende en Catharina Johanna Potken.
Overgenomene wordt als rekening van de gemeente-
gasfabriek geplaatst.

Gedeelte uit de notulen van het Protestants Weeshuis van de vergadering gehouden op vrijdag 9 augustus 1895.

ontvangst, geen gesprekken meer, tante kon meteen ver-
trekken. Ik denk dat ik met verbaasde ogen heb staan kij-
ken. Vooral de grote kastanjeboom midden in de tuin, waar
ook de speelplaats bleek te zijn, bekeek ik met respect. Aaf
werd van ons gescheiden en bij de grote meisjes ingedeeld.
Catrien en ik bleven samen over. Een geluk voor mij. Van de
volwassenen kwam geen enkele toenadering. Ik werd heel
bang en onzeker. Ik zocht natuurlijk troost en geborgenheid
en vond dat in een hoekje tussen de schoorsteen en een gro-
te kast. Daar verschuilde ik me later ook nog vaak. Ze wisten
me natuurlijk altijd te vinden.

Een nieuwe ramp bedreigde ons. Ons lange haar hoorde
kort. Een van de oudere meisjes had tegen Aaf gefluisterd,
„Maak er vlug een vlecht van”. Aaf deed dat direct en inder-
daad, de schaar ging haar voorbij. Catrien en ik hadden niets
in te brengen. De kapper van het weeshuis zette er fiks de
schaar in. Daar vielen onze krullen, tante was er zo trots op
geweest en had ons haar zo goed verzorgd. Het resultaat was
een jongenskop met een scheiding. Wat een verdriet. Geluk-
kig went tenslotte alles.

Hein kreeg ik niet veel meer te zien. Alleen bij het eten en
de 's zondagse kerkgang. De zusjes sprak ik nog wel, bij het
naar school gaan en bij het huishoudelijke werk.

Na al dat gedoe konden we tot 6 uur spelen. We maakten
kennis met een paar leeftijdsgenootjes. Ik bleek de jongste
in het huis. Toch nam geen van de volwassenen extra nota
van me. Bij de eerste etensbel leerden de meisjes ons oprui-
men en waar we ons konden wassen voor het aan tafel gaan.
Op ieders bord lag een tarweboterham met roggebroad. Er
naast een beker warme melk. Ik kon die droge kost niet naar
binnen krijgen. In de melk dreven dikke vellen. Ik ging er
van overgeven en er is flink op me gebromd.

Om 7 uur bedtijd voor de kleintjes. Eerst nog een bord kar-
nemelkse gortpap met stroop, dat vond ik lekker en dat is
altijd zo gebleven.

Ik leerde nu meteen de ceremonie van het naar bed gaan.
Eerst naar de plee buiten. Achter in de hoek van de pikdon-
kere tuin. Later zou ik meer dan eens struikelen over de
stoepen van de betegelde speelplaats, in de haast mijn
spookbeelden voor te blijven. Flink handenwassen onder de
pomp, ook buiten (zie foto pagina 63). Onder een afdakje
hing een rij handdoeken daar kon worden afgedroogd. De
kamers van vader en moeder hadden ieder een raam aan de
tuinkant. Terug van het wassen liep onze weg langs die ra-
men. We riepen dan „wel te rusten moeder” bij het ene raam
en „wel te rusten vader” bij het ander. De personen in
kwestie bleven onzichtbaar.

Daarna onze weg naar de slaapzaal. Gauw weer een stukje
over het donkere speelplein en een grote deur door. We stap-

ten zo in de hal. Rechttuit door een deur naar de slaapkamer-
trap. Ging je linksaf, dan liep je de eetzaal binnen. Dus recht
door, de meisjes voorop. Twee donkere trappen, die leidden
naar een portaal met drie deuren. De middelste voerde naar
een zolder, waar een stuk van was ingericht voor het opber-
gen van onze 's zondagse kleren. Een hoekje om, een ver-
trekje met een w.c., warempel met een soort waterspoeling.
Die mocht echter alleen bij hoge uitzondering worden ge-
bruikt. Alles werd schaars verlicht door een gaspitje, het gaf
allemaal zulke enge schaduwen. De andere deuren op het
portaal gaven toegang tot een klein kamertje, voor degenen
die straf hadden opgelopen en de grote slaapzaal.

Ik schrok ervan zoveel bedden ik daar zag. In de hoek bleek
nog een klein slaapkamertje te zijn voor de kindermoeder.
In de houten wand ervan een raampje met een gordijntje er-
voor. Daardoor hield ze ons in de gaten. De bedden stonden
een meter van elkaar. Ik had in het begin moeite mijn eigen
bed terug te vinden. Hiervoor bleek geen begrip. Een uit-
brander en een hardhandig verwijderen uit het verkeerde
bed viel me ten deel. We lagen op stromatrasen. Op gezette
tijden werden die bijgevuld en dan was het oppassen om niet
uit je bed te rollen. In de donkerste hoek van die slaapzaal
(er brandde ook maar één gaspitje), de wastafels, een voor
ieder kind. Het was een tafel met een kom erop en een lam-
petkan. Iedere dag moesten al die kannen worden gevuld.
De emmers waar het vuile water in werd geleegd werden
schoongemaakt en de kannen allemaal weer gevuld voor de
volgende ochtend.

De jongens hadden een apart washok. Naast hun slaapzaal
was een klein slaapkamertje voor moeder en vader, ook met
zo'n kijkraampje.

Gelukkig dat er nog een paar meisjes om 7 uur naar bed gin-
gen. Zij hadden de taak ons alles te leren. Mijn bed stond bij
die donkere hoek met wastafels. Ook daar heb ik in mijn
angstfantasie allerlei enge monsters gezien. Ik kroop dan
doodstil diep onder de dekens. Op het kussen lag mijn eerste
weeshuiskleed. Een krakend wit katoenen pon.

Nu op de knieën voor het bed het avondgebed opdreunen.
Dat zou ik ook wel snel leren. In bed was ik diep bedroefd.
Niemand had een opbeurend woord of gaf me een beetje
warmte. Ik durfde niet te huilen en riep zachtjes mama, ma-
ma en dook diep onder de dekens op die onwennige stro-
matras.

Om 10 uur stommelden de groten naar bed. Ze behoorden
ons te wekken voor een plas in de po, die onder ieders bed
stond. Ik wist niet wat me overkwam. Ik werd hardhandig uit
mijn slaap gehaald, sliet prompt op de po weer in. Kreeg

Binnenplein en tuin van het Weeshuis. Weeshuismeisje wast haar handen onder de pomp.

Korte Achterstraat: het Protestants Weeshuis, begin deze eeuw. Rechts ingang Mariakapel.

een rammeling, omdat ik op moest schieten. Ik kon niets presteren en schoof de lege po snel onder het bed. Er werd niet gecontroleerd. Zo leerde ik van het begin af een heleboel regels ontduiken.

De dagindeling

's Zomers stonden we om 6 uur op. 's Winters om 7 uur. Na het wakken onmiddellijk uit je bed. Op je knieën naast het bed voor een gebed.

„Hoe vrolijk ben ik weer ontwaakt, de slaap heeft mij verkwikt gemaakt.

Nu hoop ik dat ik deze dag gezond en vrolijk blijven mag.”

Dan wassen, kleden en bed afhalen. Daarna naar beneden voor het ontbijt. We kregen een tarweboterham met roggebrood. Daarbij een beker melk.

We droegen allemaal gelijke weeshuiskleding. (Later meer daarover.) In de zijnaad van onze rok zat een split. Daardoor kon je je hand steken en zodoende onder de rok komen. Daar droeg je een grote zak, die met een band om het middel was vastgebonden. Er kon fijn van alles ingestopt. Als er nu dingen waren, die ik niet door de keel kon krijgen, verdwenen die in mijn zak. Zelfs stukjes vet vlees of andere klevrige zaken. De inhoud leegde ik later in de plee. Gelukkig, dat die zakken elke week werden gewassen. Vet vlees vond ik afschuwelijk. Ik frommelde het zelfs wel in mijn schoen. Want, als je niet wilde eten kreeg je straf. Je mocht bijv. 's zondags niet naar je familie, daar werd je te veel verwend. Na het ontbijt slaapzaal beredderen. De kleintjes hielpen bij het bedden opmaken. De groten gingen wastafels schoonmaken en water halen. Ook op de jongenszaal. Er werd streng gecontroleerd. De volwassenen deden echter niet mee. De jongens zaten in de tuin aardappels te schillen. O, wee, als de schillen te dik werden, dan werd je taak verdubbeld en kon je oefenen op dun schillen. Ik herinner me dat ik ook wel aan het schillen was. Waarom dat weet ik niet meer. Ik weet wel, dat ik het leuker vond dan huishoudelijk werk. We zaten in een kring om een grote bak met aardappels en een emmer met water. De aardappelen mikten we in de emmer. Ze vielen er met veel geplons en gespetter in. Zelfs zo'n vrolijk geschil werd niet getolereerd. Wanneer er op ons werd gelet deden we zeer gedwee onze plicht. Mijn

wat te dik uitgevallen schillen mocht ik tussen die van de jongens moffelen, opdat ik geen straf zou ophopen.

Daarna klaarmaken voor school. De oudere meisjes aan hun huishoudelijke taak. Sommige jongens werkten al bij een baas of waren in opleiding. In de hal vormden we een rij. Controle of onze zichtbare delen wel schoon waren. Zoals handen, nagels, nek en oren. Had je wel een zakdoek bij je? Twee aan twee in de rij, de jongens voorop naar school. De straat over steken en de „Nieuwe Steeg” in. Daarna een brede laan met hier en daar bloemen. Ergens aan de linker kant ervan onze school. Volgens mij moet het een openbare geweest zijn.¹¹ Boven een afdeling voor meisjes, beneden voor jongens. Voor die tijd gold het als een „nette” en ook een moderne school. In de klassen waren jongens en meisjes dus gescheiden, op de speelplaats krioelden we door elkaar. Ik vond deze tijd leuk. Ik ging met andere kinderen om. Ik kreeg vriendinnetjes en mocht bij hen komen spelen. Wel was ik jaloers op hun lieve moeders en hun in mijn ogen mooie kleren. Omdat ik in het weeshuis de jongste was, kreeg ik nooit iets nieuws, altijd gedragen en soms versteld spul. Ook meerdere malen gelapte schoenen.

NOTEN

- 1 De betreffende vrouw is Aaltje van der Woude(n), geboren 18-3-1889 te Hoorn als dochter van Pieter van der Woude en Catharina Johanna Dekker. In de burgerlijke stand en het bevolkingsregister wordt haar achternaam consequent met een n gespeld; in de weeshuisadministratie en de notariële archieven zonder n; ook zichzelf en haar broers en zusters spellen hun naam zonder n.
- 2 Met de „Zeedijk” waar zij geboren wordt bedoeld ze Achter op 't Zand. Het gezin woonde op nummer 19 (nu 27) op de hoek van de Pompsteeg, eigendom van de aannemer Dirk Pool, die het omstreeks 1882 heeft gebouwd. De kwaliteit van het toch betrekkelijk nieuwe huis moet niet best zijn geweest als we Alie moeten geloven.
- 3 Vader Pieter van der Wouden is geboren in Zuidwolde op 19-1-1856; moeder Catharina Johanna Dekker in Hoorn op 2-10-1856. Het gezin was hervormd, vader „varrensgezel” volgens het bevolkingsregister. Hij had later echter een eigen schip. De andere kinderen waren Hendrik (geboren 4-12-1880), Johanna Maria (17-7-1882), Aafje (6-11-1884) en Catharina Johanna (27-11-1886).
- 4 Haar grootvader Hendrik van der Woude was inderdaad schipper. Hij was getrouwd met Aafje van Doornik uit Enkhuizen, een dochter van Pieter van Doornik en Antje Over de Linden. Grootmoeder was al getrouwd toen ze in 1867 naar Hoorn kwam, maar ze zal ongetwijfeld familie zijn geweest van de houthandelaren Van Doornik (en Zuidweg, later Enkhuizer Houthandel) aan het Kleine Oost. Haar grootvader van moeders kant was Johannes Dekker; hij komt in het bevolkingsregister voor als arbeider en schoorsteenveger.
- 5 Met „Valkie Polak” in de „Vissteeg” bedoelt ze waarschijnlijk Valentijn Polak, die een manufacturenwinkel in de (Grote) Havensteeg 9 had. Hij is geboren in 1837 in Hoorn, had later zijn winkel op het Kleine Noord 38 en is in 1896 naar Amsterdam vertrokken.
- 6 Op 14 februari 1891 is er nog een zusje Elisabeth geboren, dat stierf op 2 mei d.v.v. Moeder overleed 11 maanden na deze geboorte op 5 januari 1892 op 35-jarige leeftijd.
- 7 Grootmoeder Dekker, bij wie Annetje in huis kwam, was Johanna Maria (Naatje) de Groot. Ze was toen 68, maar geen weduwe. Ze is zelfs 2½ jaar eerder dan haar man overleden (resp. 14-11-1895 en 20-4-1898). Ze woonde Achterstraat 13, volgens de beschrijving van Alie zou dat de Korte Achterstraat moeten zijn, waar het weeshuis staat.
- 8 „Oom en tante Dekker” waren Dirk Dekker (geboren 16-11-1850 in Hoorn) en Aaltje Verlaan (6-3-1851 te Edam). Ze woonden Vijzelstraat 10. Hun twee kinderen waren Jan (geboren 26-11-1877) en Aafje (18-6-1881). „Oom” was aanvankelijk zeilenmaker, later postbode. Hij is op 14 oktober 1915 overleden. Zoon Jan werd spoorbeambte.
- 9 Pieter van der Wouden is op 25 juli 1895 gestorven in Alkmaar, waar hij op dat moment met zijn schip lag. Waar hij precies is begraven is niet duidelijk. Er waren toen in Hoorn drie begraafplaatsen, de Joodse en de Algemene aan het Keern en de Katholieke aan de Drieboomlaan. In het register van begrafenissen van het Keern komt hij niet voor.
- 10 De vijf kinderen zijn op 2 augustus 1895 in het Protestants Weeshuis aan de Korte Achterstraat opgenomen. Hein werd als leerling aan de gemeente-gasfabriek geplaatst. Er zaten het eerste jaar nog 23 andere kinderen in het weeshuis; 8 meisjes en 15 jongens. In de daaropvolgende jaren daalde het aantal weeskinderen geleidelijk, in 1908, het jaar dat Alie het weeshuis verliet en als kinderjuffrouw naar Zevenaar vertrok, waren er nog 5. Binnenvader en -moeder waren Lieuwe Bijlsma en Christina Brandenburg, een kinderloos echtpaar van 50 en 53 jaar, afkomstig uit Sneek.
- 11 Alie moet op school zijn geweest in de Ramen („een brede laan met hier en daar bloemen. Ergens aan de linker kant ervan onze school”). Welke school daar eind 19e eeuw was gevestigd heb ik zo gauw niet kunnen achterhalen, waarschijnlijk geen openbare.